

Politeja

Nr 6(87), 2023, s. 139-174

<https://doi.org/10.12797/Politeja.20.2023.87.07>

Licencja: CC BY-NC-ND 4.0

Ewa MAJ

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

ewa.maj@mail.umcs.pl**Joanna SANECKA-TYCZYŃSKA**

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

joanna.sanecka-tyczynska@mail.umcs.pl**Krystyna TREMBICKA**

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

krystyna.trembicka@mail.umcs.pl**Tomasz WICHA**

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

tomasz.wicha@mail.umcs.pl

MODEL POLITYKI ZAGRANICZNEJ POLSKI W XXI WIEKU W MYŚLI POLITYCZNEJ GŁÓWNYCH ORIENTACJI IDEOLOGICZNO-PROGRAMOWYCH¹

ABSTRACT

The Model of Poland's Foreign Policy in the 21st Century in the Political Thought of Main Ideological and Programmatic Orientations

The aim of the article was to show various ways of creating a model of Polish foreign policy in contemporary political thought situated in the context of the Polish *raison d'état* in the 21st century. The subjects of the research were the main ideological and political orientations: conservative, liberal, agrarian, social democratic, and nationalist with its derivatives, which had their external ema-

¹ Publikacja dofinansowana ze środków budżetu państwa w ramach programu Ministra Edukacji i Nauki pod nazwą „Nauka dla Społeczeństwa”, nr projektu NdS/529077/2021/2021, kwota dofinansowania 1 094 474,00, całkowita wartość projektu 1 094 474,00.

nations in the form of political parties: Law and Justice, Civic Platform, Polish People's Party, Democratic Left Alliance and New Left, as well as the League of Polish Families and the National Movement including related groups belonging to the ideological family. The structure of the article includes references to the model of foreign policy, taking into account: 1) the characteristics of specific currents of political thought, 2) the prospects of competition for power within the state; 3) shaping the course of Poland's policy in external relations.

Keywords: foreign policy, *raison d'état*, political thought

Słowa kluczowe: polityka zagraniczna, racja stanu, myśl polityczna

UWAGI WSTĘPNE

Polityka zagraniczna jest procesem formułowania i realizacji zewnętrznych interesów państwa, odzwierciedlających rację stanu, którą postrzega się w kontekście interesów narodowych. Z kolei racja stanu stanowiła zasadniczy motyw i siłę motoryczną w procesie formułowania i realizacji polityki zagranicznej państwa; pełniła wobec niej funkcję dyrektywną, integrującą, mobilizującą i porządkującą, wpływała na hierarchizację celów w stosunkach zewnętrznych. Jej zmienność przyczyniała się do dynamizowania polityki zagranicznej i odwrotnie – aktywizacja działalności zewnętrznej państwa powodowała nowe definiowanie racji stanu². Jej rozumienie prowadziło do dwojakiej interpretacji problemu, sytuując się między interesami narodowymi a odwołaniem do dobrostanu państwa pod rządami konkretnej grupy politycznej³.

Celem artykułu jest ukazanie różnorodnych sposobów kreowania modelu polityki zagranicznej Polski we współczesnej myśli politycznej w kontekście polskiej racji stanu w XXI wieku. W tytule użyto terminu „główne orientacje ideowo-polityczne”, co skutkuje koncentracją uwagi badawczej na niektórych nurtach myśli politycznej. Wśród kryteriów doboru znalazły się kwestie: 1) relacji z „wielkimi narracjami”, 2) znaczenia politycznego, 3) reprezentatywności poszczególnych nurtów. Istotnym czynnikiem ustalania próby badawczej była sprawa uczestnictwa bądź jego braku w gremiach decyzyjnych na poziomie państwa oraz poza nim, głównie w Unii Europejskiej. Relacje z „wielkimi narracjami” polegały na diagnozowaniu obecności w wybranych nurtach myśli politycznej idei i wartości właściwych dla: konserwatyzmu, liberalizmu, agraryzmu, socjaldemokracji i nacjonalizmu oraz ich pochodnych. Ich zewnętrzną emanacją są partie polityczne: Prawo i Sprawiedliwość (PiS), Platforma Obywatelska (PO), Polskie

² Z.J. Pietraś, *Polityka zagraniczna państwa*, [w:] *Współczesne stosunki międzynarodowe*, red. T. Łoś-Nowak, Wrocław 1997, s. 52-53; T. Łoś-Nowak, *Interesy narodowe i międzynarodowe*, [w:] *Współczesne stosunki międzynarodowe...*, s. 75; S. Bieliń, *Polityka w stosunkach międzynarodowych*, Warszawa 2010, s. 93.

³ R. Stemplowski, *Wstęp. Cele w polityce zagranicznej*, [w:] A. Friszke, M. Kornat, R. Stemplowski, *Dwie epoki. O celach w polskiej polityce zagranicznej 1918-1939 i 1989-2015*, Warszawa 2020, s. 9.

Stronnictwo Ludowe (PSL), Sojusz Lewicy Demokratycznej (SLD) i Nowa Lewica (NL), a także Liga Polskich Rodzin (LPR) i Ruch Narodowy (RN) oraz grupy pobratymcze, przynależne do rodzin ideologicznych. Dlatego ich zasięg mógł być mierzony wynikami wyborczymi do parlamentu RP w XXI wieku. Natomiast kwestia reprezentatywności poszczególnych nurtów wiązała się z ustaleniem cech dystynktywnych dla konkretnego kręgu ideowego oraz określeniem stopnia zgodności z katalogiem wartości.

Przyjęto założenie badawcze, że we współczesnej polskiej myśli politycznej istniał konsensus w kwestii podporządkowania polityki zagranicznej racji stanu, definiowania głównych celów polityki zagranicznej i określenia jej kierunków. Przedmiotem polemiki były zaś najczęściej sposoby realizacji założonych celów i dobór instrumentów polityki zagranicznej.

W artykule znalazły się odniesienia do modelu polityki zagranicznej z uwzględnieniem właściwości konkretnych nurtów myśli politycznej. W ramach poszczególnych jednostek tekstowych omówiono wybrane składniki myśli politycznej PiS, PO, PSL, SLD, LPR i RN wraz z partiami pokrewnymi. Rozwiązaniu problemu badawczego służyła analiza danych zastanych (ang. *desk research*) oraz analiza zawartości (ang. *content analysis*) dokumentacji źródłowej. Pomocna była też literatura przedmiotu, w której uwidoczniły się wyniki eksploracji myśli politycznej w kontekście polityki zagranicznej Polski⁴.

W poniższym tekście poruszono ponadto zagadnienia polityki zagranicznej rozpatrywanej w perspektywie rywalizacji o władzę wewnątrz państwa oraz kształtowania kursu polityki Polski w relacjach zewnętrznych.

MODEL POLITYKI ZAGRANICZNEJ – ASPEKTY TEORETYCZNE

Tworząc model polityki zagranicznej, partie polityczne odnosiły się do czterech zagadnień: 1) definicji polityki zagranicznej i jej związków z racją stanu, 2) wartości politycznych, 3) postulowanych kierunków, 4) priorytetów, narzędzi oraz instrumentów kształtowania i realizowania polityki zagranicznej.

Poglądy polityczne na temat polityki zagranicznej determinował wybór paradygmatu postrzegania stosunków międzynarodowych. We współczesnej myśli politycznej

⁴ W. Paruch, *Realizm i wartości. Prawo i Sprawiedliwość o polityce zagranicznej*, Lublin 2021; T.G. Grosse, *Polska myśl polityczna dotycząca współpracy w regionie Europy Środkowo-Wschodniej*, „Myśl Polityczna. Political Thought” 2020, nr 1, s. 7-29; J. Sanecka-Tyczyńska, *Racja stanu we współczesnej polskiej myśli politycznej 2001-2015*, Lublin 2018; Ch. Reeves, *The Jagiellonian Idea and Poland's Eastern Policy. Historical Echoes in Today's Approach*, „Politeja” 2017, vol. 14, no. 6, s. 141-163; *Rosja w polskiej myśli politycznej XX-XXI wieku*, red. A. Lewandowski, W. Wojdyło, G. Radomski, Toruń 2013; *Świat wokół Rzeczypospolitej. Problematyka zagraniczna w polskiej myśli politycznej w pierwszej połowie XX wieku*, red. W. Paruch, K. Trembicka, Lublin 2007; *Niepodległość, zależność, suwerenność. Problematyka zagraniczna w najnowszej polskiej myśli politycznej*, red. W. Paruch, K. Trembicka, Lublin 2007; K. Trembicka, *Lewica o polskiej polityce wschodniej w XXI wieku*, „Przegląd Sejmowy” 2023, nr 3, s. 95-125; P. Waingertner, *Międzymorze. Wizja, iluzja czy... racja stanu? Z dziejów polskiej myśli i praktyki politycznej*, Łódź 2022.

zarysował się spór między realistami i liberałami, mający odzwierciedlenie w literaturze naukowej⁵. Rozbieżności w pojmowaniu polityki zagranicznej między dwoma podejściami były zasadnicze i zauważalne w odniesieniu do podstawowych pól aktywności międzynarodowej polskiego państwa, stosunku do jego najważniejszych partnerów w środowisku międzynarodowym oraz integracji europejskiej⁶.

Główny element realistycznej (a niekiedy też neorealistycznej) teorii polityki zagranicznej stanowiła koncepcja interesu narodowego jako podstawowej wytycznej w aktywności międzynarodowej państwa. Proces decyzyjny w państwie był ukierunkowany na maksymalizację jego potęgi, gwarantującej egzystencję i zabezpieczenie interesu narodowego. Suwerenne państwo było podstawowym podmiotem stosunków międzynarodowych i dążyło do realizacji własnych interesów. W czasie wojny decydowała siła zbrojna, a w okresie pokoju – prestiż państwa. Realisci byli przekonani, że stosunki międzynarodowe nie mają ustalonej hierarchii i dlatego z definicji cechuje je konfliktowość. Toczyła się gra o sumie zerowej, w której jedne państwa budowały pozycję kosztem innych. Wydaje się, że współcześnie dominuje tzw. defensywny realizm, wyodrębniony jako nurt neorealizmu⁷. W przeciwieństwie do realizmu ofensywnego – agresywnego, indywidualistycznego i konfliktowego – realizm defensywny był obronny, kooperatywny i dyplomatyczny. Według zwolenników tego podejścia państwa budowały siłę i potęgę, aby zmaksymalizować swoje bezpieczeństwo, a nie poszerzać strefy wpływów. Równowaga sił zapewniała pokojową stabilność, państwa zaś koncentrowały się na utrzymaniu takiego balansu, gdyż zwiększenie potęgi nie było dla nich celem samym w sobie⁸. Do realizmu odwoływały się partie konserwatywne: PiS i Solidarna Polska (Suwerenna Polska). Elementy myślenia realistycznego widoczne są w myśleniu lewicy o bezpieczeństwie państwa.

Zwolennicy paradygmatu liberalnego (idealistycznego) na pierwszym miejscu stawiali dynamikę preferencji (potrzeb, interesów) społecznych, a nie relacje potencjałów państwowych w systemie międzynarodowym. Dla liberałów jednostki i grupy interesu były podmiotami polityki międzynarodowej, państwo zaś odgrywało rolę ich reprezentanta, nie aktora w polityce światowej. Warto wspomnieć ponadto o liberalnej teorii

⁵ T. Pawłuszko, *The Foreign Policy of Poland and the Problem of Political Rationale*, „Teoria Polityki” 2022, nr 6, s. 237-255; A. Wielomski, *Koncepcje schyłku myśli politycznej we współczesnej politologii*, „Doctrina. Studia społeczno-polityczne” 2006-2007, nr 3-4, s. 157-173.

⁶ W. Paruch, *W obronie interesów narodowych i tożsamości politycznej Europy Środkowo-Wschodniej. Eurorealizm w myśli politycznej Prawa i Sprawiedliwości*, [w:] „Rodzinna Europa”. Europejska myśl polityczno-prawna u progu XXI wieku, red. P. Fiktus, H. Malewski, M. Marszał, Wrocław 2015, s. 413; J. Sanecka-Tyczyńska, *Państwo obywatelskie i wspólnota polityczna. Studium o myśli politycznej Prawa i Sprawiedliwości*, Lublin 2011; T. Wicha, *Absens carens. Studium o polityce zagranicznej Polski w myśli politycznej Prawa i Sprawiedliwości (2001-2011)*, Lublin 2021.

⁷ J. Czaputowicz, *Mapa współczesnego realizmu: realizm klasyczny, neorealizm, realizm neoklasyczny*, [w:] *Teoria realizmu w nauce o stosunkach międzynarodowych. Założenia i zastosowania badawcze*, red. J. Czaputowicz, E. Haliżak, Warszawa 2014, s. 31; E. Haliżak, *Liberalna teoria polityki zagranicznej i jej analityczne zastosowanie*, „Stosunki Międzynarodowe” 2016, nr 2, s. 11-38.

⁸ J. Czaputowicz, *Teorie stosunków międzynarodowych. Krytyka i systematyzacja*, Warszawa 2007, s. 192-193.

demokratycznego pokoju, opartej na założeniu, że *państwa demokratyczne nie prowadziły ze sobą wojen*, gdyż *im silniejsze instytucje demokratyczne oraz im głębiej przeniknęły do świadomości decydentów i obywateli normy liberalno-demokratyczne, tym mniejsze ryzyko, że państwo to ucieknie się do użycia siły wobec innego państwa demokratycznego*⁹. Założenia odzwierciedlone w jednym bądź drugim podejściu były obecne w polskiej współczesnej myśli politycznej.

W warstwie programowej, na dużym poziomie ogólności, wyróżniły się cztery stałe obszary tematyczne: 1) bliska współpraca polityczna i gospodarcza w ramach UE, 2) partnerstwo strategiczne z Niemcami, 3) polityka transatlantycka oraz 4) polityka wschodnia, obejmująca przede wszystkim stosunki z Federacją Rosyjską, Ukrainą i Republiką Białorusi.

Podstawą liberalnych teorii bezpieczeństwa międzynarodowego było założenie, że bezpieczeństwo stanowi jeden z wielu celów państwa, nie zawsze najważniejszy, a współzależność państw sprawia, że ewentualne użycie siły i zaburzenie ładu międzynarodowego są nieopłacalne dla wszystkich jego uczestników. Liberalowie – inaczej niż realiści – siłę państwa upatrywali przede wszystkim w asymetrii współzależności, a nie w potencjale militarnym. Utrzymywanie strategicznego partnerstwa polsko-amerykańskiego oraz obecności USA w Europie leżało w polskim żywotnym interesie i było traktowane jako „polisa ubezpieczeniowa” Polski. Stosunki polsko-amerykańskie rozpatrywano w kontekście dwóch czynników: polskiej pozycji w regionie, wynikającej z siły gospodarczej i politycznej, oraz niewspółmiernego potencjału ekonomicznego i militarnego USA i Polski. Do liberalnej szkoły myślenia o stosunkach międzynarodowych odwoływały się PO, PSL oraz w dużej mierze SLD i Nowa Lewica.

Myśl narodowa i nacjonalistyczna kształtowała się na kilku podstawach teoretycznych: 1) pozytywizmu i empiryzmu, 2) integryzmu narodowego i 3) integryzmu katolickiego. Ponadto w odniesieniu do polityki zagranicznej opierała się na: 1) narodowej i nacjonalistycznej wizji stosunków międzynarodowych, 2) narodowej i nacjonalistycznej idei integracji europejskiej, 3) wizji narodowej Europy Ojczyzn oraz 4) wizji Europy Słowiańskiej¹⁰.

Obserwacja procesu przebudowy międzynarodowego porządku była prowadzona w kontekście prymarnego komponentu myślowego w postaci pierwszeństwa narodowych interesów Polski i Polaków. W ujęciu ideologów obozu narodowego i nacjonalistycznego rola Polski w relacjach zewnętrznych może i powinna być bezwzględnie potrzebna, wskazana i skuteczna w co najmniej kilku sprawach. Po pierwsze, zwracano uwagę na harmonizowanie relacji między Wschodem i Zachodem – w części ugrupowań

⁹ B. Wiśniewski, *Teoria demokratycznego pokoju*, [w:] *Teorie i podejścia badawcze w nauce o stosunkach międzynarodowych*, red. R. Zięba, S. Bieleń, J. Zajac, Warszawa 2015, s. 52; J. Czaputowicz, *Teorie stosunków międzynarodowych...*, s. 132.

¹⁰ C. Maj, E. Maj, *Narodowe ugrupowania polityczne 1989-2001*, Lublin 2007; G. Tokarz, *Ruch narodowy w Polsce w latach 1989-1997*, Wrocław 2002; J. Tomaszewicz, *Ugrupowania neoendeckie w III Rzeczypospolitej*, Toruń 2003; E. Maj, *Wielonurtowość myśli nacjonalistycznej w Polsce współczesnej*, [w:] *Idee w procesie kształtowania współczesnej rzeczywistości polskiej. Nacjonalizm*, red. E. Maj, M. Mikołajczyk, M. Śliwa, Kraków 2010, s. 81-82, 85.

hołdowano tradycjom „przedmurza chrześcijaństwa”, ale z możliwością weryfikowania stosunku do Rosji i jej światowej pozycji politycznej. Po drugie, chodziło o usytuowanie Polski na pozycji rzetelnego sojusznika państw narodowych, realizujących politykę współdziałania w kwestii obrony cywilizacji łacińskiej. Po trzecie, podkreślano umiejętność adaptacji Polski do zmiennych warunków geopolitycznych przy poszanowaniu tradycyjnych wartości narodowych, wśród których można wymienić: naród jako organizm polityczny, państwo narodowe, ekonomikę narodową, wierzenie religijne, kulturę, etykę narodową, moralność, obyczajowość. Systematycznie dokonywano oglądu sposobów kształtowania tożsamości państw narodowych w warunkach dynamicznych zmian powiązań gospodarczych, handlowych i finansowych.

MODEL POLITYKI ZAGRANICZNEJ: PRAWO I SPRAWIEDLIWOŚĆ

Myśl polityczna Prawa i Sprawiedliwości oraz Solidarnej Polski miała charakter eklektyczny. Szukając inspiracji, odwoływano się do wielu źródeł: konserwatyzmu, nauki społecznej Kościoła katolickiego, tradycji solidarnościowych i piłsudczykowskich. Należy stwierdzić, że oba stronnictwa, podobnie zresztą jak inne partie prawicowe, wskazywały na nieprzemijające znaczenie trzech filarów cywilizacji europejskiej: filozofii greckiej, prawa rzymskiego i tradycji judeochrześcijańskiej, z której wywiedziono, że obowiązkiem człowieka pozostaje odpowiedzialność za otaczający świat¹¹.

Konserwatyzm z kolei pozwalał twierdzić, że nie sposób dokonać unowocześnienia państwa bez odwołania się do tradycji. Dla PiS i SP ideałem było państwo dobrze funkcjonujące, suwerenne – nosiciel interesu publicznego i dobra wspólnego. Z dorobku konserwatywnego przejęto ideę tzw. silnego państwa: uczciwego i skutecznego. Tylko takie mogło zagwarantować utrzymanie porządku, ten zaś warunkował ochronę wolności. Dla PiS odpowiedzią na „miękkie państwo”, tj. III RP, było przekonanie o potrzebie jej sanacji i koncepcja IV Rzeczypospolitej – państwa nowoczesnego w sensie cywilizacyjnym, ale zakorzenionego w tradycji¹².

Z konserwatyzmu wynikała wizja ładu aksjologicznego, w którym podstawowe znaczenie przypisano Kościołowi katolickiemu i jego nauce społecznej. Z zasad katolickiej nauki społecznej przyjęto: solidaryzm społeczny, pomocniczość oraz dobro wspólne. Recypowano też rozumienie wolności, które łączono z odpowiedzialnością. Chodziło o wolność, która czyniła jednostkę „panem siebie”, ale wyposażała ją też w umiejętność dokonywania wyborów niegodzących w dobro innych ludzi. W poszukiwaniu optymalnej formuły wolności PiS wskazało na materialne warunki życia człowieka, trafnie konstatując, że oprócz swobód politycznych niezbędna jest dobra kondycja finansowa, gdyż pozwala ową wolność żyć. Z tego też powodu nie akceptowano liberalnej formuły wolności.

¹¹ *Zdrowie. Praca. Rodzina. Program Prawa i Sprawiedliwości*, Warszawa 2014, s. 157.

¹² *IV Rzeczypospolita – Sprawiedliwość dla Wszystkich. Program Prawa i Sprawiedliwości z 2005 roku*, Warszawa 2005, s. 4-5.

Model polityki zagranicznej PiS opierał się na czterech założeniach. Pierwszym była podmiotowość państwa, pozwalająca uniknąć bycia w strefie wpływów któregoś z państw sąsiedzkich. Podmiotowa polityka miała stanowić przeciwieństwo „serwilizmu” i „wasalizmu” czy politycznego podporządkowania innym podmiotom międzynarodowym, które realizowali poprzednicy, kiedy „płynąc w głównym nurcie”, *de facto* orientowali się na Niemcy. Drugie założenie to aktywność na arenie międzynarodowej i „licytowanie w górę”, ze świadomością, że nie wszystkie cele mogą być możliwe do zrealizowania. Chodziło o stałe uczestnictwo w pracach organizacji, sojuszach, programach międzynarodowych czy polityce personalnej, ukierunkowanej na wsparcie obecności Polaków w instytucjach o szerokim zasięgu, aby wzmocnić możliwości oddziaływania i skuteczność polskiego państwa. Trzecim filarem modelu polityki zagranicznej PiS była polityka polegająca na zbilansowaniu aktywności na wielu kierunkach zagranicznych równocześnie: transatlantyckim (USA, NATO), europejskim (UE), wschodnim oraz wobec państw Trzeciego Świata. PiS nie akceptowało realizowanej przez koalicję PO–PSL, a wspieranej przez lewicę koncepcji osiowej (Paryż–Berlin–Warszawa–Moskwa)¹³ i przestrzegało przed ograniczaniem się do polityki europejskiej. Zrównoważoną politykę zagraniczną, czyli symetryczne rozłożenie aktywności państwa na wszystkich ważnych kierunkach polityki zewnętrznej, uważano za warunek *sine qua non* podmiotowości Polski¹⁴. Wreszcie czwarte założenie to wykorzystanie polityki (dyplomacji) historycznej jako elementu *soft power*. Chodziło o rozpoznawanie przeinaczania faktów historycznych i relatywizowania odpowiedzialności za zbrodnie z II wojny światowej oraz reagowanie na nie, propagowanie historycznego dorobku Polaków i kreowanie pozytywnego obrazu Polski w świecie¹⁵.

Prawo i Sprawiedliwość przyznało pierwszeństwo polityce wewnętrznej nad polityką zagraniczną, a konkretnie konieczności zmian w systemie politycznym i stosunkach społecznych nad relacjami międzynarodowymi, np. w UE¹⁶. Położenie geopolityczne Polski między Rosją a Niemcami oraz doświadczenia historyczne uniemożliwiały inne priorytety. Natomiast wszelkie dysfunkcje państwa powodowały osłabienie międzynarodowej pozycji kraju¹⁷.

Partia uważała, że stronnictwa optujące za liberalną doktryną stosunków międzynarodowych ignorowały wiedzę o przeszłości, błędnie zakładały, że istniała sprzeczność

¹³ K. Szczerski, *Polska jako as trefl, czyli co jest polską racją stanu w Unii Europejskiej? Tekst wystąpienia wygłoszonego podczas Kongresu „Polska – wielki projekt” w Warszawie 7.05.2011*, Ośrodek Myśli Politycznej, [online] <https://www.omp.org.pl/arttykul.php?artykul=212>, 12 V 2017.

¹⁴ J. Kaczyński, *Silna Polska w świecie*, „Nasz Dziennik” 2010, nr 305 (31 XII), s. 18.

¹⁵ *Nowoczesna, solidarna, bezpieczna Polska. Program Prawa i Sprawiedliwości z 2009 roku*, Kraków 2009, s. 172-185; *Zdrowie. Praca. Rodzina. Program Prawa i Sprawiedliwości*, Warszawa 2014, s. 149-164; *Polski model państwa dobrobytu. Program Prawa i Sprawiedliwości z 2019 roku*, Warszawa 2019, s. 171-192.

¹⁶ G. Piwnicki, *Syndrom reintegracji w stosunkach Polski z Unią Europejską po roku 2015*, „Środkowo-europejskie Studia Polityczne” 2017, nr 3, s. 36.

¹⁷ W. Paruch, „Gościńce trwałe i wieczne” zamiast „olbrzymich głazów samotnych”: neorealizm w myśli politycznej *Prawa i Sprawiedliwości*, [w:] *W kręgu wyobrażeń zbiorowych. Polityka, władza, społeczeństwo*, red. A. Dubicki, M. Rekść, A. Sępkowski, Łódź 2019, s. 82.

pomiędzy tradycją a nowoczesnością. Rzeczywistość polityczna była dla polityków PiS przestrzenią, w której cechy i zjawiska stałe przenikały się ze zmiennymi.

Nie tylko w dokumentach, lecz także w wypowiedziach publicznych często przywoływano kategorię interesu narodowego, którą zdefiniowano w pełni w *Strategii bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej w 2007 roku*. Wskazano w niej, że podstawowe interesy państwa są niezienne, ponieważ wynikają z fundamentalnych wartości, na których zbudowano państwo. Realizacja interesów narodowych pozostawała w myśleniu PiS sprawą nadrzędną. Dzieleno je na trzy grupy: żywotne (zapewnienie państwu przetrwania, w tym zachowanie niepodległości, suwerenności i integralności terytorialnej), ważne (zapewnienie państwu trwałego i zrównoważonego rozwoju), istotne (w tym segmencie chodziło m.in. o zapewnienie Polsce silnej pozycji międzynarodowej, możliwości skutecznego oddziaływania na arenie międzynarodowej, *umacnianie zdolności działania i skuteczności najważniejszych instytucji międzynarodowych, w których Polska uczestniczy*)¹⁸.

Cele polityki zagranicznej Polski zostały w szczegółowy sposób ujęte w licznych programach partyjnych PiS¹⁹. Kluczową kwestią było sprawienie, by Polska pozostała bezpieczna i suwerenna. Bezpieczeństwo łączono z ładem globalnym opartym na współpracy, powiązaniach multilateralnych, przywiązaniu do systemu normatywnego w stosunkach międzynarodowych, suwerennej równości wszystkich państw i narodów. Zasady te stanowiły zaprzeczenie imperializmu, hegemonicznych dążeń, koncertu mocarstw i stref wpływów. Proponowany ład światowy miał być antytezą porządku opartego na „mrzonkach” liberalnej wizji „końca historii”, lansowanego przez lewicę i liberałów. Jasno podkreślano, że w XXI wieku powróciły rywalizacja o wpływy, hierarchia między państwami, ujawnianie imperialnych ambicji i posługiwanie się klasycznymi narzędziami siły w wywieraniu nacisków na państwa słabe²⁰.

Po akcesji do NATO i UE ważne stało się wypracowanie nowych zadań, m.in. w kwestii roli Polski w organizacjach międzynarodowych i sposobów optymalizacji członkostwa na rzecz realizacji interesu narodowego. Priorytetami w polityce zagranicznej były: 1) utrzymanie oraz rozwój strategicznej współpracy ze Stanami Zjednoczonymi Ameryki opartej na wspólnym dążeniu do umocnienia NATO, a także Europy przyjaznej Stanom Zjednoczonym (oceniano, że sojusz polsko-amerykański, choć asymetryczny, przynosił korzyści Rzeczypospolitej, gdyż wzmacniał jej pozycję w UE), 2) osiągnięcie silnej i podmiotowej pozycji w UE, rewitalizacja polityki solidarności państw członkowskich oraz wsparcie idei rozszerzania UE na Wschód, 3) utrwalenie

¹⁸ *Strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2007, s. 4-5; T. Wicha, *Absens carens...*, s. 49.

¹⁹ *Dokumenty programowe i ideowe Kongresu Założycielskiego Prawa i Sprawiedliwości*, Falenty 2001, s. 8; *Program Prawa i Sprawiedliwości z 2003 roku*, Warszawa 2003, s. 25-29; *Silna Polska w Europie. Polityka europejska Prawa i Sprawiedliwości*, Warszawa 2003; *Europa solidarnych narodów. Program polityki europejskiej Prawa i Sprawiedliwości*, Warszawa 2004.

²⁰ Informacja ministra spraw zagranicznych o zadaniach polskiej polityki zagranicznej w 2023 roku, Sejm RP, [online] <https://www.sejm.gov.pl/Sejm9.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=74&dzien=2&wyp=1&view=1>, 15 V 2023; *Zdrowie. Praca. Rodzina...*, s. 153.

i rozwój partnerskich stosunków z sąsiadami, aktywność na rzecz powiązań sieciowych w Europie Środkowej i Wschodniej.

W warstwie programowej PiS odniosło się szczegółowo do kilku zagadnień: UE, USA i NATO, polityki wschodniej i Rosji, Niemiec.

Partia sprzeciwiała się pomysłowi Europy „dwóch prędkości” i innym koncepcjom godzącym w podmiotowość państw członkowskich. Kontrpropozycją wobec UE jako federacji była Europa Ojczyzn. Ze względu na zróżnicowanie w obrębie UE przyjęto, że należy skupiać wokół Polski „nowe”²¹ państwa członkowskie UE, aby poszukiwać zbieżności interesów i realizować je wspólnie na forum Unii. Usprawnieniu UE oraz przywróceniu filarów z początków jej funkcjonowania (Unia jako klub państw, demokracja) służyć miały dwie propozycje: wzmocnienie parlamentów narodowych w tworzeniu oraz realizacji polityki europejskiej i osłabienie instytucji ponadpaństwowych (Komisja Europejska) na rzecz wzmocnienia przedstawicielskich i międzyrządowych. Przywództwo PiS odrzucało unifikację ekonomiczną i kulturową i sprzeciwiało się pomysłom zmiany sposobu głosowania w UE. Domagało się także zwiększenia transparentności działań instytucji UE i „przywrócenia praworządności”; rozumiano przez to powrót do działania wyznaczonego przez traktaty²².

Inaczej niż w stosunku do integracji PiS odnosiło się do uczestnictwa w Pakcie Północnoatlantyckim. Dla partii oczywiste było, że obecność Polski w NATO to dziejowa konieczność i naturalny wybór, bo NATO stanowiło koalicję państw zawiązaną w jednym, jasno zdefiniowanym celu: obrony przed wrogiem. W członkostwie w NATO dostrzegano wyłącznie zalety.

Kwestionowano natomiast kierunek relacji polsko-niemieckich jako asymetrycznych i stwarzających groźbę klientelizmu. Kluczowe były niemiecka polityka wschodnia, w sposób oczywisty sprzeczna z interesami Polski (i innych państw), oraz blokowanie środków z UE. Przywróceniu równowagi miało służyć wystąpienie przez rząd RP z żądaniem reparacji za II wojnę światową.

Brak uporządkowania „kwestii rosyjskiej” – w sensie strategicznym i długofalowym – powodował natomiast zdaniem PiS trwałe zagrożenie w Europie Środkowej i Wschodniej. Uważano Rosję za zdolną do wywołania zmian skutkujących rewizją porządku geopolitycznego w Europie na niekorzyść narodów Europy Środkowej. Uznając brak możliwości normalizacji stosunków z Rosją za pewnik, partia proponowała wielosegmentową bliską współpracę z państwami Europy Środkowo-Wschodniej. Europa Środkowo-Wschodnia była dla PiS obszarem, na którym rozstrzygało się nie tylko bezpieczeństwo Polski, lecz także status międzynarodowy państwa. Wspomniane wyżej inicjatywy miały sprzyjać konsolidacji potencjału państw po to, by wzmocnić ich podmiotowość, zabezpieczyć żywotne interesy subregionu UE oraz uniemożliwić przekształcenie Unii w instrument niemiecko-francuskiej polityki.

²¹ Przyjmuje się, że datą graniczną dla tzw. nowego państwa członkowskiego UE był 1 maja 2004 roku, kiedy do UE przystąpiło 10 państw; w 2007 roku do Unii przystąpiły Rumunia i Bułgaria, a w 2013 – Chorwacja.

²² W. Paruch, *„Gościńce trwałe i wieczne”*..., s. 89.

MODEL POLITYKI ZAGRANICZNEJ: PLATFORMA OBYWATELSKA

W myśli politycznej Platformy Obywatelskiej obecne są recepcje liberalnego paradygmatu stosunków międzynarodowych. Partia przekonywała, że w obliczu relatywnie niewielkiego potencjału Polski oraz malejącego zaangażowania USA na kontynencie największe szanse na skuteczną realizację choćby części interesów stwarza głębsza integracja ze strukturami europejskimi oraz współdziałanie z jej czołowymi państwami – Niemcami i Francją. Innymi słowy, PO dążyła do wejścia w główny nurt polityki europejskiej. W tym kontekście należy postrzegać m.in. próbę normalizacji relacji z Rosją (czy, jak to ujął ówczesny szef MSZ, *podniesienia relacji do europejskich standardów*²³), projekt Partnerstwa Wschodniego oraz unii energetycznej, ale też wyciszenie sporów z Niemcami²⁴.

Zarówno Platforma, jak i Nowoczesna to ugrupowania jednoznacznie proeuropejskie, euroentuzjastyczne. Stały element programowy liberałów stanowiło silne zakotwiczenie Polski w UE. Europa była zasadniczym kierunkiem polskiej aktywności zagranicznej, a priorytetem polityki zagranicznej była oś Wschód–Zachód, czyli stosunki Polski z państwami Europy Zachodniej. To właśnie ją uważano za centrum regionu i źródło emanacji wartości i zasad ustrojowych, co skutkowało okcydentalizacją pozostałej części kontynentu. Pełna integracja Europy mogła się ziścić tylko poprzez jedność polityczną i gospodarczą w ramach UE, nie zaś konkurencyjne dla UE zacieśnianie współpracy w Europie Środkowej. Nie przewidywano utworzenia konfederacji państw regionu z ważnego powodu: ewentualną integrację uważano za projekt dezintegrujący Europę jako całość, gdyż polityka europejska rozgrywała się w UE – centrum regionu²⁵. Stawiano na relacje bilateralne z państwami subregionu lub w ramach doraźnych sojuszy w UE, a współpracę w subregionalnych porozumieniach, np. w Grupie Wyszehradzkiej (V4), postrzegano jako przedłużenie polityki unijnej, zgodnie z zasadą, że im silniejsza jest Polska w UE, tym silniejsza jest V4.

Celami polityki unijnej wynikającymi z założeń programowych były: bliska współpraca w gronie największych państw Unii, szczególnie z Niemcami i Francją (ożywienie współpracy w ramach Trójkąta Weimarskiego), przystąpienie do strefy euro oraz szeroki udział w programach unijnych. Po spełnieniu tych założeń Polska miała odgrywać

²³ Sikorski i Lawrow za ożywieniem relacji Polski i Rosji, 2 IX 2010, [online] <https://www.money.pl/archiwum/wiadomosci/pap/artukul/sikorski;i;lawrow;za;ozywieniem;relacji;polski;i;rosji,39,0,669479.html>, 22 V 2023.

²⁴ *Polska Przyszłości. Program Platformy Obywatelskiej*, Warszawa 2015, s. 67. Zob. A. Turkowski, *Polska polityka zagraniczna po wyborach. Możliwe scenariusze*, Centrum Stosunków Międzynarodowych, Komentarz 5/2015, [online] <https://csm.org.pl/wp-content/uploads/2015/05/A.-Turkowski-Polska-polityka-zagraniczna-po-wyborach.-Moliwe-scenariusze.pdf>, 12 V 2023.

²⁵ *Twoja Polska. Program Koalicji Obywatelskiej*, Warszawa 2019, s. 43; *Polska nowoczesna i liberalna. Postulaty programowe Nowoczesnej*, [online] <https://nowoczesna.org/program/>, 12 V 2023. Zob. też: M. Habowski, *Platforma Obywatelska wobec zagadnień polityki zagranicznej*, [w:] *Polityka zagraniczna Polski w latach 2004-2011. Struktury, koncepcje, sąsiedzi*, Izrael, red. M.S. Wolański, Polkowice 2013, s. 37-66.

konkretną międzynarodową rolę: łącznika państw Europy Zachodniej i Środkowej, Bałtyckiej i Naddunajskiej²⁶.

Programowym celem polityki zagranicznej było zacieśnianie współpracy bilateralnej z Niemcami. Strategiczny sojusz z RFN podnosił rangę Polski w UE oraz w relacjach z państwami pozostającymi poza Wspólnotą, np. z Rosją. Z tego też względu uzasadnione było zaprzestanie *kreowania spirali wzajemnych roszczeń i pretensji*²⁷. W ocenie liberałów polsko-niemiecka kooperacja przyniosła realizację polskich interesów narodowych w trzech kwestiach: członkostwa w NATO i UE, a później – wejścia do centrum decyzyjnego Unii, oddziaływania na Rosję oraz wymiernych korzyści gospodarczych, wynikających z rosnącej wymiany handlowej między państwami²⁸.

Platforma była zwolenniczką idei polsko-niemieckiej wspólnoty interesów, sformułowanej w latach 1989-1991 przez Tadeusza Mazowieckiego i Krzysztofa Skubiszewskiego. Sprzeciwiano się charakterystycznej dla PiS opinii, że realizacja tej idei spowodowałaby *de facto* uzależnienie się od Niemiec, a nie podmiotowość Polski. Oceniono, że Polskę i Niemcy, mimo różnic wynikających z potencjału demograficznego i gospodarczego oraz położenia, łączyły: podobne postrzeganie wschodniego sąsiedztwa UE, demokratyczne wartości i działania na rzecz demokratyzacji na południu i wschodzie Europy oraz wspólna, strategiczna wizja przyszłości Unii. Rolę Niemiec w regionie PO definiowała jako ważną z punktu widzenia pomyślanej przyszłości Wspólnoty. Niemcy – państwo o dużym potencjale politycznym i ekonomicznym – były w Europie „niezbędne”, a niemiecka potęga wydawała się mniej groźna niż bezczynność, szczególnie w obliczu kryzysu. Chciano, aby potencjał Niemiec był wprost proporcjonalny do odpowiedzialności za ład europejski, i oczekiwano od tego kraju odgrywania roli regionalnego lidera, przywódcy i „największego udziałowca” UE, działającego z innymi państwami członkowskimi na zasadzie konsultacji, nie dominacji i hegemonii czy supremacji wprowadzanej tradycyjnymi, militarnymi metodami. Zgadzano się, że Niemcy były państwem z jednej strony zbyt dużym, by być *primus inter pares*, a z drugiej – zbyt małym, by dominować w Europie, co oznaczało, że zachowując dużą odpowiedzialność za losy regionu, potrzebowały politycznego wsparcia innych państw członkowskich UE²⁹. W działaniach PO w stosunku do Niemiec widoczna jest strategia bandwagoning, zakładająca niejako „przyłączenie się” Polski do silnego niemieckiego partnera, co miało skutkować uniknięciem rywalizacji między państwami (przyłączanie defensywne), ale też umożliwić uzyskanie wymiernych korzyści (przyłączanie ofensywne) przez „płynięcie w głównym nurcie” polityki europejskiej.

Porządek międzynarodowy wiązano z multilateralizmem, rozumianym jako system wielostronnego zarządzania i współpracy międzynarodowej wspartej na zasadach

²⁶ *Priorytety polskiej polityki zagranicznej 2012-2016*, Warszawa 2012, s. 17, 21; *Twoja Polska...*, s. 43.

²⁷ Wypowiedź Bogdana Klicha z 14 XI 2003 r. na posiedzeniu Komisji Spraw Zagranicznych nr 132, [online] <https://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/F9DE3DDE19DB91EDC1256DEA0038E9D2?OpenDocument>, 23 VI 2023.

²⁸ *Silna Polska, odnowiony Zachód. Dyplomacja w służbie obywatelom. Program polityki zagranicznej Platformy Obywatelskiej*, Warszawa 2019, s. 29, 34-35.

²⁹ R. Sikorski, *Lekcje historii, modernizacja i integracja*, „Gazeta Wyborcza” 2009, nr 202 (29 VIII), s. 6.

demokracji, wolności i prawa. W ocenie liberałów tylko współdziałanie państw oparte na dialogu i koordynacji działań może odsunąć widmo powrotu polityki bezpieczeństwa państw, motywowanej wyłącznie egoizmami narodowymi. Dla PO multilateralizm był kluczowy także z perspektywy tworzenia sieci współzależności między państwami, a tym samym zmniejszenia ryzyka rywalizacji w gronie silnych graczy, która mogłaby negatywnie wpłynąć na interesy małych i słabych państw. W takiej perspektywie stosunki międzynarodowe traktowano jako grę o sumie dodatniej, na zasadzie *win-win*³⁰.

Wśród liberałów dominował pogląd, że uczestnictwo w wielostronnych sojuszach i organizacjach (NATO, UE, ONZ) stało się nieodłączną cechą systemu bezpieczeństwa w Europie. Zgadzano się bowiem co do kwestii, że reagowanie na różnorakie zagrożenia musi być działaniem zespołowym, wyraźnie wkomponowanym w światowy system bezpieczeństwa. W przypadku Polski multilateralizm, wyrażający się w akcesji do kolejnych instytucji międzynarodowych i struktur zachodnich, sprawił, że w pozimnowojennej rzeczywistości mogła ona stać się równoprawnym członkiem wspólnoty międzynarodowej, a pośrednio także jednym z architektów światowego ładu³¹.

Platforma doceniała sojusz z USA, dlatego proponowała odejście od strategii bandwagoning, w jej ocenie dominującej w relacjach z tym krajem w latach 1999-2007, na rzecz nowego, zrationalizowanego modelu: definiowania i osiągania własnych interesów, samodzielności w podejmowaniu decyzji, podmiotowości, artykułowania krytycznych opinii, trzeźwego podejścia i dbałości o realne korzyści, zrównoważonej i partnerskiej pozycji³². Partia opowiadała się za wdrażaniem postanowień szczytu NATO w walijskim Newport, przede wszystkim Planu na rzecz Gotowości (Readiness Action Plan). Zakładał on utworzenie tzw. szpicy, czyli Połączonych Zadaniowych Sił Bardzo Wysokiej Gotowości (Very High Readiness Joint Task Force, VJTF) – brygady lądowej, której trzon byłby gotowy do działania w ciągu 48 godzin, wzmocnienie Wielonarodowego Korpusu Północ-Wschód (Multinational Corps Northeast, MNC NE) w Szczecinie, utworzenie sześciu wielonarodowych jednostek dowodzenia i kontroli w Europie Wschodniej (NATO Force Integration Unit, NFIU), stałą rotację sił sojuszniczych i organizację regularnych ćwiczeń wojsk NATO w regionie, a także przygotowywanie baz oraz infrastruktury dla przyjęcia wojsk³³.

³⁰ *Silna Polska, odnowiony Zachód...*; Informacja ministra spraw zagranicznych o założeniach polskiej polityki zagranicznej w 2014 roku, Sejm RP, [online] <https://www.sejm.gov.pl/Sejm7.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=67&dzien=28&wyp=83&view=2>, 12 V 2023.

³¹ *Państwo dla obywateli. Program rządzenia 2005-2009*, red. J. Rokita, K. Kawalec, Warszawa 2005, s. 254; Przedstawienie przez prezesa Rady Ministrów programu działania Rady Ministrów z wnioskiem o udzielenie jej wotum zaufania w dniu 23 XI 2007 r., Sejm RP, [online] <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata6.nsf>, 12 V 2023; R. Kuźniar, *Przepisy na politykę*, rozm. M. Nocuń, „Tygodnik Powszechny” 2013, nr 38 (30 IX, dod. *Polska się liczy*), s. VI.

³² *Następny krok. Razem. Program wyborczy 2011*, Warszawa 2011, s. 95.

³³ *Donald Tusk: większa obecność NATO także w Polsce niezbędna*, Wirtualna Polska, 2 IV 2014, [online] <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Tusk-wieksza-obecnosc-NATO-niezbedna-takze-w-Polsce-3095080.html>, 11 V 2023; M. Sutowski, *Komorowski kontra Macierewicz. Wojna doktryn obronnych PO i PiS*, OKO.press, 6 VII 2016, [online] <https://oko.press/komorowski-kontra-macierewicz-wojna-doktryn-obronnych>, 5 V 2023.

Do ochłodzenia stosunków Polska–USA doszło w trakcie negocjacji tzw. tarczy antyrakietowej w 2008 roku. Ewentualne polskie koncesje na rzecz USA (w rodzaju zgody na budowę tarczy) miały być ściśle powiązane z realizacją bezpośrednich interesów Polski.

Linia programowa liberałów opierała się na tezie, że Polska nie ma możliwości wpływania na politykę na obszarze Międzymorza, nie ulegając złudzeniom związanym z tempem i jakością transformacji u wschodnich sąsiadów. W polityce wschodniej PO kreowała się na kontynuatorkę linii Mazowieckiego–Skubiszewskiego (tzw. małego realizmu). Była odbiciem twierdzenia, że Polska musi się zbliżyć albo do Rosji, albo do Niemiec, a najlepiej: i do Rosji, i do Niemiec, bo jest zbyt słaba na samodzielność³⁴.

Stałym przekazem programowym, wielokrotnie powielonym w wypowiedziach Radosława Sikorskiego, było stwierdzenie, że *rząd Tuska nie chce konfrontacji z Rosją* ani nowej zimnej wojny. Niemniej w 2008 roku w USA Sikorski podkreślił, że Polska nie będzie mogła ignorować powtórzeń się gruzińskiego scenariusza w Ukrainie, a jakkolwiek kolejna próba naruszenia granic powinna zostać uznana za zagrożenie dla bezpieczeństwa Europy i wywołać odpowiedź Sojuszu Północnoatlantyckiego³⁵. Jednocześnie rząd nie poparł polityki prezydenta Lecha Kaczyńskiego zmierzającej do budowy koalicji państw bałtyckich, Polski, Ukrainy i Gruzji. Przyznawano, że Ukraina jest państwem o wiele mniej europejskim, niż sądzono, a prometeizm w stosunku do Białorusi nie przyniósł realnego wpływu na białoruską politykę wewnętrzną i zagraniczną. Zakwestionowano w ten sposób efektywność polityki wschodniej prowadzonej zgodnie z doktryną Giedroycia, ale tylko na kierunku ukraińskim i białoruskim. Jeśli chodzi o stosunki polsko-rosyjskie, to założenia programowe i praktyka polityczna za rządów PO była zbieżna z ideami Giedroycia. Uwidaczniało się to w odrzuceniu fatalistycznego determinizmu w patrzeniu na Rosję jako niedemokratyczne, wrogie imperium, które nigdy się nie zmieni (*Rosja nie jest wrogiem Polski*³⁶), zaprzeczeniu logice „przedmurza”,

³⁴ Wypowiedź Rafała Trzaskowskiego z 21 III 2018 po informacji ministra spraw zagranicznych o zadaniach polskiej polityki zagranicznej w 2018 roku, Sejm RP, [online] https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=60&dzien=2&wyp=118&symbol=RWYSTAPIENIA_WYP&id=407, 12 IV 2023; *Lewandowski w Gościu Wydarzeń*, Polsat News, 7 V 2021, [online] https://www.polsatnews.pl/wideo-program/gosc-wydarzen-robert-lewandowski_6790016/, 12 IV 2023. Zob. też: P. Kowal, P. Ukielski, *Czwierć wieku polskiej polityki zagranicznej (1989-2014)*, „Horyzonty Polityki” 2014, vol. 5, nr 11, s. 46-47.

³⁵ *Polish Foreign Minister Radoslaw Sikorski Talks to Council*, Atlantic Council, 19 XI 2008, [online] <https://www.atlanticcouncil.org/commentary/transcript/transcript-polish-foreign-minister-radoslaw-sikorski-talks-to-council/>, 12 V 2023; R. Sikorski, *Doktryna Sikorskiego: stalowa dłoń w jedwabnej rękawiczce*, rozm. M. Karnowski, „Dziennik. Polska, Europa, Świat” 2008, nr 285 (6 XII, dod. *Magazyn Dziennika*), s. 6-7.

³⁶ *Radosław Sikorski: Putin to nie Stalin, trzeba z nim rozmawiać*, oprac. B. Goluch, Wirtualna Polska, 2 I 2020, [online] <https://wiadomosci.wp.pl/radoslaw-sikorski-putin-to-nie-stalin-trzeba-z-nim-rozmawiac-6463454912706689a>, 23 IV 2023. W podobnym tonie wypowiadał się w 2019 roku Prezydent RP Andrzej Duda: *Rosja jest sąsiadem Polski i oba państwa się w wielu kwestiach ze sobą nie zgadzają, część działań Moskwy jest dla NATO nieakceptowalna, ale nie można mówić, że Rosja jest wrogiem państwa polskiego*. Zob. Prezydent Duda: *Rosja nie jest naszym wrogiem*, „Do Rzeczy” 2019, 5 XII, [online] <https://dorzeczy.pl/kraj/122547/prezydent-duda-rosja-nie-jest-naszym-wrogiem.html>, 23 IV 2023.

która kazała bronić wartości cywilizacji Zachodu przed barbarią rosyjską, zastąpieniu mentalności „przedmurza” ideą „pomostu”, czyli planem zakładającym dyplomatyczne oddziaływanie na przemiany w Rosji i jej europeizację, oraz odejściu od „optyki wroga” i podjęciu starań budowy przyjaznych więzi z Rosjanami. Liberałowie obniżyli tym samym poziom swojego zainteresowania polityką wschodnią w obszarze między Polską a Rosją i skoncentrowali się na poprawie relacji polsko-rosyjskich³⁷.

Reset wobec Rosji skutkował zaniechaniem efektywnej polityki środkowoeuropejskiej i przyczynił się do realizacji interesów rosyjskich w Europie Wschodniej. Do 2022 roku w programach politycznych oceniano, że ze strony Federacji zagrażają Polsce działania *poniżej progu regularnej wojny*. Realnie najgroźniejszy (*duże prawdopodobieństwo*) miał być konflikt aterytorialny, tzw. wojna hybrydowa, której towarzyszyłaby wojna informacyjna.

MODEL POLITYKI ZAGRANICZNEJ: SOJUSZ LEWICY DEMOKRATYCZNEJ I NOWA LEWICA

W poglądach lewicy na sprawy zagraniczne wątki idealistyczne przeplatały się z realistycznymi. Te pierwsze przez długi czas były obecne w rozpoznawaniu rzeczywistości i zmian dokonujących się w środowisku międzynarodowym. Dokumenty programowe odzwierciedlały typowe dla socjaldemokracji postrzeganie środowiska międzynarodowego przede wszystkim jako przestrzeni do współpracy oraz przekonanie – przynajmniej przez pierwsze lata III RP – że likwidacja dotychczas istniejących podziałów jest możliwa, a państwa sąsiadujące z Polską na wschodzie będą demokratyczne. Politykę zagraniczną ujmowano w kontekście globalnym, gdyż *jako ludzkość jesteśmy skazani na siebie, płyniemy na jednej łódce, albo razem przetrwamy, albo nie*³⁸. Polityka zagraniczna miała być realizowana równolegle w trzech „kręgach”: sąsiedzkim, europejskim i pozaeuropejskim, gdyż *wszystkie kraje świata są od siebie wzajemnie współzależne*³⁹. Dla socjaldemokratów *prawdziwy pokój nie mógł istnieć bez praw człowieka, tolerancji i demokracji*, dlatego ważne było międzynarodowe współdziałanie na rzecz tych uniwersalnych wartości. Wyrażano przekonanie, że *inny świat jest możliwy*⁴⁰.

³⁷ Wystąpienie Pana Ministra R. Sikorskiego na naradzie ambasadorów podczas sesji poświęconej Rosji (2 IX 2010), [online] https://msz.gov.pl/pl/p/msz_pl/aktualnosci/sikorski-na-naradzie-ambasadorow/2.09.10/Type=1225, 21 IV 2023; Informacja ministra spraw zagranicznych o założeniach polskiej polityki zagranicznej w 2011 roku, Sejm RP, [online] <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata6.nsf/main/4135130F,12VI2023>; R. Sikorski, *Wystąpienie marszałka Radosława Sikorskiego na Uniwersytecie Harvarda 20 listopada 2014 roku*, „Polityka” 2014, 21 XI, [online] <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/swiat/1600177,1,wystapienie-marszalka-radoslaw-sikorskiego-na-uniwersytecie-harvarda.read>, 6 V 2023.

³⁸ Wystąpienie Tadeusza Iwińskiego z 21 I 2005 r. w debacie po informacji ministra spraw zagranicznych o zadaniach polskiej polityki zagranicznej w 2005 roku, Sejm RP, [online] <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata4.nsf/main/440FB492,8VI2023>.

³⁹ *Jutro bez obaw. SLD. Program dla Polski*, Warszawa 2011, s. 76.

⁴⁰ Jest to podtytuł jednej z części dokumentu programowego SLD. Zob. *Lewica dla Polski. Materiał opracowany z okazji Kongresu Polskiej Lewicy przez Radę Polityczno-Programową Sojuszu Lewicy*

Politycy SLD odrzucali tezę Samuela P. Huntingtona o „zderzeniu cywilizacji”, popierali zaś koncepcję tzw. sojuszu cywilizacji, ukierunkowaną na wspieranie demokratycznego dialogu i pokojowej koegzystencji różnych religii, kultur i cywilizacji w warunkach demokracji, wolności religijnej i tolerancji⁴¹, stanowiącą alternatywę dla amerykańskiego programu walki z terroryzmem, której autorem był José Luis Rodríguez Zapatero, hiszpański premier w latach 2004-2011.

Lewica recypowała koncepcje z przeszłości, przede wszystkim założenia Jerzego Giedroycia i Juliusza Mieroszewskiego w kwestii polityki wschodniej. Związek tradycji prometejsko-giedroyciowskiej z ówczesnymi liberalnymi trendami na Zachodzie znalazł odzwierciedlenie w polityce SLD i prezydenta Aleksandra Kwaśniewskiego w połowie pierwszej dekady XXI wieku.

Lewica faktycznie aż do 2022 roku uznawała Polskę za państwo bezpieczne. Uważała, że możliwa jest partnerska i pozbawiona ideologiczno-historycznych obciążeń współpraca z Rosją. Zagrożenia nie dostrzegano także we współpracy państw zachodnioeuropejskich z Rosją⁴² – oceniano ją pozytywnie, jako korzystną dla bezpieczeństwa Rzeczypospolitej, i uważano, że niebezpieczeństwo ze strony Rosji grozi w przypadku jej izolacji. Dokonywane przez lewicę oceny środowiska międzynarodowego były trwałe.

Propozycje programowe i podejmowane działania uwzględniały trendy występujące w świecie: zmienną politykę USA w stosunku do Rosji, a więc najpierw próby osłabienia Federacji podejmowane przez administrację Georga W. Busha, a następnie politykę resetu za czasów Baracka Obamy, a także politykę UE polegającą na wielowymiarowej współpracy z Rosją, którą zainteresowane były przede wszystkim Niemcy. W przypadku Polski polityka Busha przełożyła się na aktywność na Wschodzie w postaci zaangażowania w pomarańczową rewolucję w Ukrainie. Natomiast w następnych latach lewica wpisała się w tzw. główny nurt wschodniej polityki europejskiej, nastawionej na wielopłaszczyznową współpracę z Rosją kosztem wsparcia dla Ukrainy i Gruzji czy podtrzymania i tak słabych trendów demokratycznych na Białorusi. Korekta koncepcji nastąpiła dopiero w 2022 roku. Lewica jednoznacznie wsparła rząd w działaniach pomocowych uchodźcom z Ukrainy oraz zabiegała o aktywną – ale w porozumieniu i po uzgodnieniu z partnerami z UE i NATO – politykę przeciwko Rosji.

Demokratycznej z udziałem partii, organizacji i związków zawodowych, które zadeklarowały udział w Kongresie Lewicy Polskiej, Warszawa [2013], s. 78.

⁴¹ Informacja ministra spraw zagranicznych o podstawowych kierunkach polityki zagranicznej Polski w 2002 r., Sejm RP, [online] <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata4.nsf/main/1E5E3010>, 9 VI 2023; Wypowiedź Tadeusza Iwińskiego z 15 II 2006 r. w debacie po informacji ministra spraw zagranicznych o zadaniach polskiej polityki zagranicznej w 2006 r., Sejm RP, [online] <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata5.nsf/main/3525EDCE>, 9 VI 2023.

⁴² *Strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 2003 roku*, Warszawa 2003, s. 4-5; Wystąpienia Tadeusza Iwińskiego z 28 VIII 2014 r. w dyskusji nad projektem ustawy o zmianie ustawy o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej i Leszka Millera z 8 V 2014 r. w dyskusji po informacji ministra spraw zagranicznych o polityce zagranicznej Polski w 2014 r., Sejm RP, [online] <https://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=73&dzien=2&wyp=>, 11 V 2022; *Kłótnia polska: rozmowa A. Michnika i P. Smoleńskiego z L. Millerem*, „Gazeta Wyborcza” 2002, nr 144 (22-23 VI), s. 10.

Socjaldemokraci uznawali kilka składników polityki zagranicznej za nieodłączne. Pierwszy to konsensus i uspołecznienie polityki poprzez wykorzystanie doradczej roli środowisk eksperckich i kulturalnych. Lewica wielokrotnie postulowała stworzenie spójnej strategii polityki zagranicznej RP, w której zostałyby przedstawione interesy narodowe Polski oraz instrumenty ich realizacji – zarówno na poziomie strategicznym, jak i operacyjnym. Drugim niezbędnym elementem była ekonomizacja dyplomacji, gdyż wymiar ekonomiczny polityki zagranicznej stanowił jeden z obszarów rywalizacji o pozycję międzynarodową w świecie⁴³. Wyrażano przekonanie, że współcześnie w działaniach państw występuje prymat ekonomiki nad polityką. Z tego też powodu SLD wspierał prywatne przedsięwzięcia na Wschodzie, interesy społeczności przygranicznych i przez długi czas nie postrzegał gazociągu północnego jako zagrożenie, lecz jako inicjatywę biznesową; krytyka odnosiła się do jego bilateralnego charakteru i omińnięcia Polski⁴⁴. Trzeci niezbędny składnik polityki zagranicznej to sprzeciw wobec eksponowania zagadnień historycznych w jej realizacji. Lewica nie chciała, aby politykę wschodnią i stosunki z Niemcami zdominowała przeszłość. Negatywnie oceniono model polityki historycznej lansowany przez prawicę. Wstrzeźliwość lewicy wobec wykorzystywania historii w polityce państwa i wypracowania polityki historycznej jako jednej z polityk szczegółowych była trwała, choć od początku wieku w Rosji i Niemczech pojawiły się nowe trendy odnoszące się do historii, godzące w Polskę jako ofiarę II wojny światowej⁴⁵.

Socjaldemokraci wypracowali ponadto katalog interesów państwa w środowisku międzynarodowym, do których zaliczyli ochronę suwerenności i niezawisłości, zapewnienie podmiotowości w organizacjach międzynarodowych, utrzymanie nienaruszalności granic i integralności terytorialnej państwa, zapewnienie bezpieczeństwa obywatelom, zagwarantowanie niezakłóconych warunków cywilizacyjnego i gospodarczego rozwoju Polski, ochronę dziedzictwa narodowego i tożsamości narodowej⁴⁶.

Lewicowa koncepcja polityki zagranicznej Polski opierała się na czterech założeniach: 1) rozwijaniu strategicznego partnerstwa z USA, 2) zakotwiczeniu Polski

⁴³ J. Oleksy, *Głos w dyskusji*, [w:] *Polska polityka zagraniczna. Kontynuacja czy zerwanie? Dyskusja z udziałem polityków, ekspertów i dziennikarzy*, red. P. Kosiewski, Warszawa 2004, s. 75; Informacja ministra spraw zagranicznych o zadaniach polskiej polityki zagranicznej w 2023 roku, Sejm RP, [online] <https://www.sejm.gov.pl/Sejm9.nsf/komunikat.xsp?documentId=ED6FB84A24918883C1258990002EC43A>, 11 V 2022.

⁴⁴ SLD ostatecznie akceptował inwestycję, gdyż i tak miała powstać, a następnie proponował włączenie polskiej sieci gazociągowej w sieć europejską i zadbanie o możliwość podłączenia do Gazociągu Północnego. Zob. *Polska–Rosja. Pięć kroków*, Blog polityczny Wojciecha Olejniczaka, [online] <https://www.salon24.pl/u/olejniczak/168207,polska-rosja-piec-krokow>, 22 III 2022.

⁴⁵ Zob. K. Trembicka, *Lewica parlamentarna wobec polityki historycznej w debacie publicznej w III Rzeczypospolitej*, „Przegląd Sejmowy” 2022, nr 3, s. 175 i n.; *Lewicowa krytyka polityki historycznej w Polsce w XXI wieku – wybrane zagadnienia*, [w:] *Wokół historii (i) komunikacji. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Włodzimierzowi Michowi z okazji czterdziestolecia pracy naukowej*, red. J. Nowak, L. Pokrzycka, Lublin 2022, s. 171–183.

⁴⁶ W. Cimoszewicz, *Polska racja stanu a nowe środowisko międzynarodowe*, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej” 2003, s. 21 i n.

w strukturach euroatlantyckich, orientacji na Niemcy w Europie Zachodniej, wsparciu integracji europejskiej co do zasięgu (o kolejne państwa europejskie) i zakresu (o politykę zagraniczną i bezpieczeństwa), 3) poparciu dla euroatlantyckich aspiracji byłych republik radzieckich, przede wszystkim Ukrainy, 4) rozwoju dobrosąsiedzkich stosunków z Rosją. W warstwie programowej, i to na dużym poziomie ogólności, można wyróżnić jeszcze postulat odbudowania stosunków z państwami spoza strefy euroatlantyckiej – Ameryki Łacińskiej, Afryki, Azji – zwłaszcza tymi, których znaczenie w światowej gospodarce i polityce wzrosło, czyli regionalnymi liderami ekonomicznymi, takimi jak państwa ASEAN, Turcja, Republika Korei.

Dla SLD współpraca międzynarodowa i sojusze były podstawą i jednym z instrumentów bezpieczeństwa globalnego. Z nielicznych wypowiedzi, pojawiających się jeszcze przed atakiem Rosji na Krym, wynikało, że lewica dostrzega upadek starego ładu⁴⁷ i opowiada się za ładem wielobiegunowym (multilateralnym). Niezależnie od traktowania USA jako strategicznego partnera, nie było ze strony lewicy aprobaty dla świata unipolarnego, ponieważ niezrównoważona potęga stanowiła największe zagrożenie dla pokoju światowego⁴⁸. Kolektywny ład międzynarodowy miał być najlepszym rozwiązaniem, gdyż oznaczał zbiorową odpowiedzialność za utrzymanie pokoju. Źródła myśli politycznej SLD pozwalają wskazać dwa instrumenty nowego ładu: prawo międzynarodowe spójne z systemami prawa państw narodowych, szczególnie w zakresie handlu, praw człowieka i ochrony środowiska, oraz instytucje międzynarodowe, nowe oraz istniejące, a przebudowane tak, by przejęły część prerogatyw państw narodowych⁴⁹.

Należy stwierdzić, że choć z jednej strony system kolektywny odzwierciedlał charakter współczesnych stosunków międzynarodowych, które cechowały pluralizm i policentryzm, i z tego powodu był dla formacji lewicowej niejako naturalny, to z drugiej strony zabrakło odpowiedzi na pytanie o filary ładu kolektywnego i ewentualne konsekwencje dla Polski. Lewica abstrahowała od doświadczeń historycznych. Występujące w XIX i XX wieku dwa warianty kolektywnego systemu bezpieczeństwa, choć miały na celu utrzymanie pokoju, niosły zagrożenie przede wszystkim dla państw małych i położonych w Europie Środkowo-Wschodniej⁵⁰. Tej kluczowej dla bezpieczeństwa sprawie nie poświęcono jednak wiele uwagi.

Sojusz strategiczny z USA był następstwem adaptacji do myśli politycznej realistycznej teorii bandwagoningu, uznano bowiem (zasadnie), że tylko to mocarstwo

⁴⁷ Lewica używała terminu „ład”, nie „system”. Pojęcie systemu międzynarodowego było właściwe dla realistycznej doktryny stosunków międzynarodowych. Jego częścią składową jest system bezpieczeństwa. Zob. B. Buzan, R. Little, *Systemy międzynarodowe w historii świata*, przeł. E. Brzozowska, Warszawa 2011.

⁴⁸ Wystąpienie ministra spraw zagranicznych A.D. Rotfelda z 21 I 2005 r. z informacją rządu na temat polskiej polityki zagranicznej w 2005 r., Sejm RP, [online] <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata4.nsf/main/53CA9313>, 22 III 2022.

⁴⁹ *Lewica dla Polski...*, s. 80-81.

⁵⁰ Zob. W. Paruch, K. Trembicka, *Typologia systemów bezpieczeństwa w XIX i XX wieku*, Lublin 1996, s. 47-48; W. Paruch, *Vide II Debata czasopisma „Myśl Polityczna. Political Thought” pt. Polityka wschodnia we współczesnej polskiej myśli politycznej*, „Myśl Polityczna” 2020, nr 4, s. 91.

poprzez swoją obecność w Europie i potencjał militarny ma możliwość realnej pomocy w przypadku zagrożenia. W okresie sprawowania władzy SLD realizował politykę jednoznacznie proamerykańską, co było widoczne w zaangażowaniu Wojska Polskiego w Iraku (2003) i w pomarańczową rewolucję w Ukrainie (2004)⁵¹. Orientacja na Stany Zjednoczone Ameryki, poza pozytywnymi skutkami, niosła także ryzyko: mogła prowadzić do uzależnienia od polityki silniejszego państwa oraz do pogorszenia stosunków z innymi ważnymi dla Polski partnerami. Wsparcie militarne dla USA w Iraku, i to bez zgody Organizacji Narodów Zjednoczonych, odbyło się wbrew stanowisku Rosji, Francji i Niemiec. Z kolei zaangażowanie wszystkich znaczących środowisk politycznych w Polsce w pomarańczową rewolucję było z jednej strony wsparciem dla USA, a z drugiej realizacją projektu szerzenia tam demokracji, wynikającego jeszcze z recepcji koncepcji paryskiej „Kultury”. Orientacja na Stany Zjednoczone była stała. Lewica akceptowała politykę USA względem Polski i Ukrainy w 2022 i 2023 roku i obawiała się zmiany administracji po wyborach jesienią 2024 roku oraz ewentualnej korekty polityki w stosunku do regionu Europy Środkowo-Wschodniej.

Członkostwo w NATO, będące symptomem załamania się ładu jałtańskiego, wprowadziło do polskiego myślenia o racji stanu czynnik sojuszniczej solidarności w sprawach bezpieczeństwa, a akcesja do UE rozszerzyła krąg sojuszników w regionie i spłotła polską rację stanu ze zbiorowymi interesami politycznymi i gospodarczymi państw zachodnioeuropejskich. Lewicę, podobnie jak PO i Nowoczesną, należy traktować jako środowisko euroentuzjastyczne. Dość realistycznie postrzegala ona UE – jako z jednej strony organizację opartą na wartościach, zasadach, wspólnocie rynku, waluty i prawa, a z drugiej jako *pole gry interesów* i obszar dominacji państw silnych nad słabymi, gdzie *słabsi muszą grupować się lub umiejętnie prowadzić własne sprawy, żeby je wygrywać*⁵². Rywalizację między państwami traktowano jako oczywistą. Lewicowe partie polityczne akceptowały wariant UE jako federacji. Unia, traktowana jako podmiot polityczny uprawniony do posiadania interesów i możliwości ich realizacji, miała być nadrzędna względem państwa, uprawniona do ograniczania suwerenności państw członkowskich, a nawet ingerencji w ich sytuację wewnętrzną. NATO miało przynieść Polsce i Europie gwarancje militarne, Unia – wzmocnić szanse na rozwój i skok cywilizacyjny. Ważne były środki finansowe pochodzące z UE (z Krajowego Planu Odbudowy i kolejnej perspektywy budżetowej), gdyż służyły rozwojowi społecznemu i gospodarczemu Polski i traktowano je jako polską rację stanu. Dla lewicy orientacja euroatlantycka była nieodwracalna.

W koncepcji miejsca Polski w UE warte uwagi są trzy elementy. Po pierwsze, lewica aprobowała przeniesienie suwerenności i podmiotowości państwa na poziom Unii.

⁵¹ O amerykańskim poparciu dla zaangażowania Polski na Ukrainie mówił w jednym z wywiadów Aleksander Kwaśniewski. *Misja kijowska: rozmowa A. Krzemińskiego i M. Ostrowskiego z A. Kwaśniewskim*, „Polityka” 2004, nr 51 (18 XII), s. 36.

⁵² Wypowiedzi Józefa Oleksego z 22 I 2003 r. w debacie po informacji rządu na temat polskiej polityki zagranicznej w 2003 roku oraz z 21 I 2005 r. w debacie po informacji ministra spraw zagranicznych o zadaniach polskiej polityki zagranicznej w 2005 roku, Sejm RP, [online] <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata4.nsf/main/0327974D/>, 22 III 2022.

Po drugie, wewnątrz UE szukała sojusznika w RFN – to w niej widziała partnera strategicznego i akceptowała asymetrię w tej sprawie (dla Niemiec Polska nie była partnerem strategicznym). Po trzecie, potencjał (liczebność i obszar) oraz aktywność, zwłaszcza po brexicie, miały być dla Polski szansą na zajęcie miejsca Wielkiej Brytanii i przez to uzyskanie statusu podmiotu mającego wpływ na politykę UE. W 2022 roku Polska opowiedziała się za zmianą sposobu głosowania w UE, tj. *likwidacją europejskiego liberum veto*, aby żaden kraj nie blokował korzystnych dla całej wspólnoty rozwiązań⁵³. Dla lewicy fundamentem polskiej polityki zagranicznej były stosunki z państwami europejskimi, przede wszystkim z Francją i Niemcami w ramach Trójkąta Weimarskiego.

Jednocześnie lewica, podobnie jak środowiska liberalne, krytykowała model Europy Ojczyzn, prawicowej „iluzji”, opartej na „archaicznej” koncepcji państw narodowych. Twierdziła, że silne państwa w sytuacji renacjonalizacji polityki wspólnotowej zawsze znajdą sposób, aby bronić partykularnych interesów kosztem słabych. Lewica nie akceptowała także postulowanej przez PiS koncepcji wzmocnienia pozycji międzynarodowej Polski przez szukanie porozumień regionalnych poza UE. Dla lewicy żadna ze struktur regionalnych nie mogła być przeciwwagą dla Unii. Takie stanowisko odnosiło się do współpracy w ramach V4 oraz Trójmorza. O ile przed akcesją państw subregionu do UE porozumienie z nimi miało wzmocnić ich pozycję negocyjacyjną, o tyle po ich wstąpieniu do UE uważano, że ich podmiotowość można zachować tylko przez włączenie w nurt polityki zachodnioeuropejskiej. Lewica nie przewidywała szczególnej roli Polski w regionie⁵⁴; jako pożądane najczęściej eksponowano rolę „pomostu” między UE a wschodnimi państwami, „doradcy” i „wspierającego adwokata”, wynikające z wizerunku państwa sukcesu, a nie formalnego przywództwa. Z uwagi na położenie geograficzne Polska miała zapobiec izolacji państw Europy Wschodniej po „uszczelnieniu granic” UE i uniemożliwić powstanie nowych podziałów w regionie. W ocenie socjaldemokratów wschodnie państwa nie potrzebowały pośrednictwa w stosunkach ze społeczeństwami i państwami Zachodu⁵⁵.

Do korekty poglądów doszło w 2023 roku, gdy w obliczu wojny w Ukrainie zaproponowano w ramach UE ścisłą współpracę z państwami nordyckimi (Finlandią i Szwecją) oraz Europy Środkowo-Wschodniej w formacie bukaresztańskim, uwzględniającym państwa wschodniej flanki NATO (choć bez Węgier, uznanych za prorosyjskie). Propozycja była racjonalna, gdyż były to państwa najbardziej narażone na wrogie działania ze strony Rosji. Dostrzegając potrzebę upodmiotowienia subregionu na okres

⁵³ *Bezpieczna Polska w zjednoczonej Europie*, Lewica, 23 IV 2022, [online] <https://lewica.org.pl/aktualnosci/7574-bezpieczna-polska-w-zjednoczonej-europie-lewica-prezentuje-postulaty-wzmacniajace-bezpieczenstwo-polek-i-polakow>, 23 V 2023.

⁵⁴ *Polska nie postrzega regionu jako zaplecza dla swoich ambicji politycznych na forum unijnym. Nie pretendujemy do roli regionalnego lidera. Stawiamy sobie inne cele: chcemy wykorzystywać prestiż i pozycję w rodzinie europejskiej i transatlantyckiej dla zabiegania o interesy regionu*. Wystąpienie ministra spraw zagranicznych A.D. Rotfelda...

⁵⁵ *Przywróćmy normalność, wygrajmy przyszłość. Program wyborczy Sojuszu Lewicy Demokratycznej i Unii Pracy*, [w:] *Wybory 2001. Partie i ich programy*, red. I. Słodkowska, Warszawa 2002, s. 37; L. Miller, *Blairyzacja Polski. Wiara w prymat polityki nad gospodarką nie znajdzie w Polsce rzesz wyznawców*, „Wprost” 2006, nr 11 (19 III), s. 34-36.

powojenny, planowano odnowienie Partnerstwa Wschodniego UE i zadbanie o to, by polityka UE wobec Europy Wschodniej była *bardziej owocna*⁵⁶. Nie rozwinęto jednak tej propozycji.

W obszarze polityki wschodniej lewica popierała europejskie aspiracje byłych republik radzieckich, przede wszystkim Ukrainy. Postulowała jeden cel maksymalny: trwałe porozumienie i pojednanie z Rosją i Ukrainą, traktowanych jako partnerzy strategiczni, oraz dobrosąsiedzkie stosunki z Białorusią. Współpracy miał służyć Trójkąt Kaliningradzki, jako symboliczne i historyczne powiązanie trzech państw i narodów: Polski, Niemiec i Rosji. Trójkąt miał wzmocnić polską pozycję w regionie i zapewnić bezpieczeństwo europejskie, tworząc „pomost” między Rosją a NATO. Miał też znaczenie psychologiczne w procesie pojednania, a jednocześnie był szansą rozwoju dla województwa warmińsko-mazurskiego⁵⁷. Lewica chciała udziału polskich podmiotów w realizacji projektu Partnerstwo dla modernizacji. Postulaty poprawy relacji polsko-rosyjskich na bazie interesów gospodarczych i wymiany kulturalnej były obecne w dokumentach SLD także po aneksji Krymu przez Rosję⁵⁸.

Lewica wiązała bezpieczeństwo Polski zarówno ze zmianami ustrojowymi u wschodnich sąsiadów, jak i niepodległością oraz bezpieczeństwem Ukrainy⁵⁹. W 2023 roku wskazano, że polską racją stanu były upadek reżimu Władimira Putina, posiadanie wpływów na Wschodzie i dobre stosunki z Ukrainą⁶⁰. Postulatom odbudowy stosunków z państwami spoza strefy euroatlantyckiej nie poświęcono większej uwagi.

MODEL POLITYKI ZAGRANICZNEJ: POLSKIE STRONNICTWO LUDOWE

Myśl polityczna PSL na poziomie teoretycznym miała charakter eklektyczny, co oznaczało, że wątki zaczerpnięte z realistycznego paradygmatu stosunków międzynarodowych mieszały się z liberalnymi. Ludowcy oceniali rzeczywistość międzynarodową przez pryzmat realizmu, niemniej pożądana przez nich wizja ładu światowego miała wyraźnie liberalne (idealistyczne) fundamenty.

⁵⁶ *Bezpieczeństwo i współpraca*, Lewica, 24 II 2023, [online] <https://klub-lewica.org.pl/aktualnosci/24-57-kompleksowy-plan-wzmocnienia-bezpieczenstwa-polski-konwencja-bezpieczenstwo-i-wspolpraca>, 13 IV 2023.

⁵⁷ Wypowiedź Tadeusza Iwińskiego z 29 III 2012 r. po informacji ministra spraw zagranicznych o założeniach polskiej polityki zagranicznej w 2012 r., Sejm RP, [online] https://www.sejm.gov.pl/Sejm7.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=11&dzien=2&wyp=16&type=P&symbol=WYPOWIEDZ_POSLA&id=134, 25 III 2022.

⁵⁸ *Godne życie, sprawiedliwa i nowoczesna Polska. Deklaracja ideowo-programowa SLD*, Warszawa 2015.

⁵⁹ Wystąpienie Macieja Koniecznego z 13 IV 2023 r. w debacie nad informacją ministra spraw zagranicznych o zadaniach polskiej polityki zagranicznej w 2023 roku, Sejm RP, [online] <https://www.sejm.gov.pl/Sejm9.nsf/komunikat.xsp?documentId=ED6FB84A24918883C1258990002EC43A>, 13 IV 2023.

⁶⁰ *Gaukowski: Niech Morawiecki i Ziobro idą na dobrą wodę. My im postawimy*, Interia, 7 V 2023, [online] <https://m.interia.pl/interia-tv/video,vId,3315058>, 25 V 2023.

Na płaszczyźnie programowej zagadnienia związane z polityką zagraniczną były przez PSL marginalizowane na rzecz postulatów ogniskujących się wokół polityki wewnętrznej. Dominowały lakoniczne tezy o międzynarodowym umocowaniu Polski, które nie pozwalają na szczegółową charakterystykę modelu polityki zagranicznej proponowanego przez PSL. Warto podkreślić, że politycy partii nie mieli wpływu na decyzje polityczne w obszarze polityki zagranicznej. Dominującą rolę odgrywali w tej mierze najpierw politycy SLD, a następnie PO, z którymi PSL było w koalicji. Priorytetem ludowców od początku istnienia partii były rozwój polskiej wsi i dbałość o interesy rolników, co miało być realizowane w powiązaniu z ochroną środowiska, społeczną gospodarką rynkową oraz polityką socjalną państwa⁶¹.

W dokumentach programowych PSL głównymi i stale obecnymi postulatami w zakresie polityki zagranicznej RP były bliska współpraca z silnymi państwami UE i trwałe „osadzenie” Polski w Europie Zachodniej pod względem politycznym, gospodarczym, społecznym i kulturowym oraz otwarcie na wszystkie kierunki geograficzne, ze szczególnym uwzględnieniem Wschodu, gdzie kluczowe było budowanie relacji z sąsiadami w oparciu o *partnerstwo, dialog, prawdę, przebaczenie oraz wzajemne zrozumienie*⁶². To tam ludowcy upatrywali bezpieczeństwa RP i realizacji interesów polskich rolników w związku z szerokim rynkiem zbytu na produkty spożywcze. Zwracano też uwagę na deficyt demokracji u wschodnich sąsiadów Polski, który zagrażał pokojowi w Europie Środkowo-Wschodniej⁶³.

Ludowcy reprezentowali prorosyjską orientację w polityce wschodniej. Partia proponowała zmianę antyrosyjskiego charakteru polskiej polityki wschodniej na postawę koncyliacyjną wobec Rosji; tłumaczono to interesami rolników, zgodnie z założeniem, że *Polski nie stać na prowadzenie polityki opartej na niechęci do sąsiadów będących znaczącymi partnerami zagranicznymi*⁶⁴. Adam Jarubas, kandydat PSL na prezydenta w wyborach w 2015 roku, krytycznie ocenił polską politykę wschodnią w XXI wieku – twierdził, że popieranie Ukrainy wbrew interesom Rosji to *wyrzwanie się przed szereg*, które *nie bilansuje się na plus* dla Polski. W stosunkach polsko-rosyjskich domagano się oddzielenia bieżących sporów politycznych od spraw gospodarczych. Ludowcy popierali sankcje polityczne nałożone na Rosję po aneksji Krymu przy jednoczesnym zdecydowanym sprzeciwie wobec sankcji gospodarczych. W prorosyjskość PSL wpisywały się głosy nawołujące do wykorzystania w stosunkach polsko-rosyjskich polityki resetu Obamy i sprzeciw ludowców wobec koncepcji geopolitycznych budowanych w kontrze do Federacji Rosyjskiej (Inicjatywa Trójmorza)⁶⁵.

⁶¹ *Czas na zmianę... Program społeczno-gospodarczy PSL*, Warszawa 2001; *Naród, Państwo, Człowiek, Środowisko. Wizja, misja i priorytety programowe Polskiego Stronnictwa Ludowego. VIII Kongres Polskiego Stronnictwa Ludowego*, Warszawa 2004; *Łączymy Polaków. Program wyborczy PSL/Koalicja Polska*, Warszawa 2019.

⁶² *Nadzwyczajny IX Kongres PSL. Deklaracja ideowa Polskiego Stronnictwa Ludowego*, [online] http://www.psl.pl/upload/pdf/dokumenty/deklaracja_ideowa_1_.pdf, 25 VI 2016.

⁶³ *Naród, Państwo, Człowiek, Środowisko...*, s. 12.

⁶⁴ *Blisko ludzkich spraw. Deklaracja wyborcza PSL*, Warszawa 2015, s. 31.

⁶⁵ Tamże; A. Jarubas, *Z Rosją bez emocji i uprzedzeń*, „Rzeczpospolita” 2015, 12 II, [online] <https://www.rp.pl/kraj/art11981471-z-rosja-bez-emocji-i-uprzedzen>, 12 V 2023; *PSL o sankcjach wobec*

Ludowcy postulowali także kształtowanie poprawnych stosunków RP z Niemcami i Rosją, których podstawą byłaby zasada równowagi i symetrii, oraz oparcie bezpieczeństwa zewnętrznego Polski na trzech filarach: UE, NATO i sojuszu polsko-amerykańskim, z podkreśleniem, że istotą bezpieczeństwa zbiorowego są współpraca i współzależność państw w różnych dziedzinach, szczególnie w aspekcie gospodarczym. Wśród postulatów pojawiły się również „pokojowy multilateralizm”, zakładający, że bezpieczeństwo w Europie może być budowane tylko na podstawie relacji wielostronnych (NATO, ONZ, UE, OBWE etc.), oraz konieczność rozstrzygnięcia dylematu „dyktat czy przywództwo?” w stosunkach polsko-amerykańskich. W tym kontekście stawiano na przywództwo amerykańskie i oczekiwano spełnienia dwóch warunków: zachowania zasady partnerstwa i wzajemnego szacunku oraz odrzucenie tendencji hegemonistycznych przez USA, czemu miało służyć precyzyjne określenie „sfery wzajemnych interesów”⁶⁶.

Stałym elementem programowym PSL był postulat ekonomizacji polityki zagranicznej, co należy rozumieć jako podporządkowanie polityki zagranicznej interesom gospodarczym. Efektywna dyplomacja gospodarcza miała polegać na współpracy z innymi państwami i poszukiwaniu nowych rynków zbytu oraz inwestycji bezpośrednich dla Polski. Ludowcy byli przekonani, że skuteczność polityki zagranicznej zależy od potencjału gospodarki i odwrotnie. Cele polityki zagranicznej miały więc poniekąd wydzwięk wewnętrzny i skupiały się na zapewnieniu Polakom bezpieczeństwa i dobrobytu. Temu miały służyć handel zagraniczny i wymiana „źródeł energii i surowców”, szczególnie ważne w relacjach Polski z Federacją Rosyjską⁶⁷.

MODEL POLITYKI ZAGRANICZNEJ: LIGA POLSKICH RODZIN, RUCH NARODOWY, POLSKI KOMITET SŁOWIAŃSKI

Różnorodność myślenia narodowej i nacjonalistycznej w Polsce przejawiała się w istnieniu wielu nurtów ideowych: katolicko-narodowego, konserwatywno-narodowego, liberalno-narodowego, ludowo-narodowego, narodowo-radykalnego, słowiańsko-narodowego. Mimo zróżnicowania jej motywem przewodnim był interes narodu, ujmowany prymarnie przez ugrupowania wzięte pod uwagę w toku dalszych rozważań: Ligę Polskich Rodzin, Ruch Narodowy oraz Polski Komitet Słowiański, a ponadto Młodzież Wszechpolską, Narodowe Odrodzenie Polski oraz Obóz Narodowo-Radykalny.

Wspólnota składników programowych w kontekście celów polityki zagranicznej dotyczyła czterech obszarów tematycznych: 1) neutralizacji bądź negacji obecności Polski w UE, 2) dezaprobaty dla polityki transatlantycznej – dążności do „rozmywania” członkostwa, a następnie opuszczenia przez Polskę NATO, 3) współpracy z Federacją

Rosji: Polityczne – tak, gospodarcze – nie, „Dziennik Gazeta Prawna” 2017, 12 X, [online] <https://biznes.gazetaprawna.pl/artykuly/1077573,psl-o-sankcjach-wobez-rosji.html>, 5 V 2023.

⁶⁶ *Naród, Państwo, Człowiek, Środowisko...*, s. 10.

⁶⁷ *Blisko ludzkich spraw...*, s. 31.

Rosyjską i rozwijania wspólnoty słowiańskiej, 4) tworzenia sojuszu kontrhegemonicznego⁶⁸. Domagano się zerwania z polityką, której wskazaniemi były: *dobra Europa, jeszcze lepsze Niemcy, żli Rosjanie*⁶⁹. Kompleksowo traktowano bezpieczeństwo wewnętrzne i zewnętrzne, podkreślając konieczność spójności politycznej w sprawach krajowych i zagranicznych.

W model polityki zagranicznej wkomponowano nacjonalizm ekonomiczny, nazywany też „merkantylizmem”, „neomerkantylizmem”, „realizmem gospodarczym”, „geoekonomią”⁷⁰. Przyjęcie pierwszeństwa państwa narodowego przed innymi uczestnikami gry politycznej oznaczało, że ma ono głos decydujący w stosunku do rynku ekonomicznego – tworzy sztucznie wykreowanego i zależnego od innych struktur. Państwo, stosując instrumenty ekonomiczne, prowadzi do uprzywilejowania własnego narodu przy dostępie do dóbr i czerpaniu z nich profitów. Ma obowiązek obrony narodowych interesów gospodarczych i ochrony rodzimej waluty przeciw planom wprowadzenia Polski do strefy euro⁷¹. Powinno skoncentrować działalność na własnym rynku, a nie wspierać rynek globalny⁷².

W stosunkach zewnętrznych zakłada się występowanie bezwzględnej rywalizacji gospodarczej między narodami, które poprzez własne państwa narodowe zmierzają do maksymalizacji zysków, powiększania zasobów materialnych oraz umacniania pozycji wśród innych narodów. W ujęcie rywalizacyjne wpisany był też pogląd o anarchicznej naturze systemu międzynarodowego. Zdaniem narodowców tylko potęgą ekonomiczną i bogactwem materialnym dają możliwość skutecznego oddziaływania na relacje z innymi narodami i państwami. To one chronią przed zagrożeniami zewnętrznymi, ponieważ silne gospodarczo państwo jest zdolne do odparcia bądź neutralizacji zagrożeń ze strony wrogów. Dla narodowej myśli politycznej bezpieczeństwo ekonomiczne

⁶⁸ M. Giertych, *Quo vadis Europa?*, Bruksela 2009; *Słowiańska Alternatywa*, Polski Komitet Słowiański, [online] http://komitet.org.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=58%3A%20słowiańskaalternatywa&catid=3%3A%20aktualności&Itemid=7&lang=pl, 26 X 2022; Oświadczenie Roberta Winnickiego z 14 IX 2016 r. w sprawie kolejnej rezolucji wydanej przez Parlament Europejski przeciwko Polsce, przeciwko polskiej suwerenności, przeciwko polskiej demokracji, przeciwko wyborom, jakich dokonał suweren w postaci polskiego narodu, polskiego społeczeństwa podczas ostatnich wyborów, rezolucji przeciwko prawu do rządzenia po swojemu, tak jak chcą Polacy, Sejm RP, [online] <https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=25&dzien=2&wyp=125&view=3>, 27 X 2022; *Nie bądźmy buńczuczni wobec Rosji mówi Krzysztof Bosak, poseł Konfederacji*, „Sieci” 2017, nr 46 (18-24 XI); *Wobec wojny na Ukrainie*, „Szczerebiec. Na szlaku Idei” 2022, nr 162-163.

⁶⁹ *Polexit. Bezpieczne wyjście awaryjne. Dokument programowy Ruchu Narodowego*, Warszawa, 1 V 2019, [online] https://ruch-narodowy.pl/wp-content/uploads/2021/05/PolExit-Bezpieczne-wyjście-awaryjne-ver1_2.pdf, 18 X 2022.

⁷⁰ Zob. P. Lorot, *Histoire de la géopolitique*, Paris 1995; E. Luttwak, *Turbokapitalizm. Zwycięzcy i przegrani światowej gospodarki*, przeł. E. Kania, Wrocław 2000.

⁷¹ *Siła polskości! Program samorządowy Ruchu Narodowego*, Warszawa, 1 IX 2018, [online] <https://ruch-narodowy.pl/wp-content/uploads/2021/05/Program-Samorządowy-Ruchu-Narodowego.pdf> – 8 X 2022; *Założenia programowe*, Liga Polskich Rodzin, [online] <https://e-lpr.pl/zalozenia-programowe>, 4 X 2022.

⁷² *Polexit. Bezpieczne wyjście awaryjne...*

stanowiło pochodną sprawności gospodarczej państwa narodowego, które tworzy warunki rozwoju ekonomiki narodowej i kontroluje przebieg procesów gospodarczych.

W definicyjnie pojmowanej racji stanu znajdował się imperatyw postępowania politycznego zgodnego z interesem narodowym⁷³. W tym kontekście przy kreowaniu modelu polityki zagranicznej Polski formułowano cztery zasady. Pierwsza to sprzeczność interesów państw, ponieważ każde z nich ma obowiązek priorytetowego traktowania własnych interesów politycznych, gospodarczych, społecznych i kulturalnych, zdeterminowanych przez dobro narodu. Drugą zasadą jest rozstrzyganie konfliktów między państwami z wykorzystaniem siły. Nie musi to być wojna militarna, może mieć charakter starcia ekonomicznego czy kulturowego. Ponadto normy moralne są instrumentalizowane – ich użyteczność objawia się przy okazji usprawiedliwiania (ewentualnie uzasadniania) wyboru drogi realizacji własnych interesów państwowych. Była to zasada właściwa dla myśli narodowo-radykalnej. Z kolei w myśli narodowo-katolickiej podkreślano rolę moralności i etyki narodowej, która wśród naczelnych reguł stosunków międzynarodowych stawiała zasadę sprawiedliwości. Czwarta zasada zakładała, że pokój jest w historii narodów etapem względnej równowagi sił między rywalizującymi ze sobą państwami.

W doktrynalno-koncepcyjnym ujęciu bezpieczeństwa Polski zmierzano do wytworzenia sojuszu świata chrześcijańskiego przeciw immoralizmowi pochodzącemu od „sił rozkładu”, podjęcia ścisłego współdziałania z Rosją, którą postrzegano jako ośrodek ochrony przed znieprawieniem płynącym z Zachodu, oraz tworzenia podstaw do powstania bloku państw słowiańskich, gotowych do obrony spuścizny cywilizacji łacińskiej (myśl ugrupowań narodowo-katolickich) czy kultury słowiańskiej (myśl Polskiego Komitetu Słowiańskiego)⁷⁴. W odniesieniu do zabezpieczenia Polski przed zagrożeniem gospodarczym, militarnym, imigracyjnym, energetycznym i żywnościowym wykorzystywano klasyczny model eksplanacji realistycznej z usytuowaniem narodu w centrum wartości politycznych.

Na poziomie doktryny uwidoczniła się wola prowadzenia polityki zagranicznej ukierunkowanej na ochronę wnętrza państwa przed niebezpiecznymi wpływami zewnętrznymi, które zaburzając kulturową podstawę narodu, wywołują napięcia społeczne⁷⁵. W kontekście oporu przed zewnętrzną ingerencją w sprawy polskie jako główne cele polityki zagranicznej wymieniano: umacnianie suwerennego bytu narodowego, nienaruszalność granic państwa narodowego oraz osiągnięcie przez Polskę statusu

⁷³ Zob. B. Grott, *Tradycjonalizm i modernizm w polskim nacjonalizmie*, [w:] *Narodowa Demokracja XIX-XXI wiek (konceptje – ludzie – działalność)*, red. T. Sikorski, A. Wątor, Szczecin 2008, s. 103-119; B. Smolik, *Naród we współczesnej polskiej myśli nacjonalistycznej. Problematyka narodu w ujęciu głównych nurtów polskiego nacjonalizmu w latach 1989-2004*, Kraków 2017.

⁷⁴ B. Tejkowski, *W obronie Polski, w obronie Słowiańszczyzny*, Warszawa 2011; *Suwerenny Naród w XXI wieku. Program Ruchu Narodowego*, Warszawa, 10 XII 2016, [online] <https://ruch-narodowy.pl/wp-content/uploads/2021/05/Program-Ruchu-Narodowego.pdf>, 23 X 2022; *Miedzymorze a sarmatyzm*, Obóz Narodowo-Radykalny, [online] <https://www.kierunki.info.pl/nacjonalizm-miedzymorze-sarmatyzm-2/>, 19 X 2022.

⁷⁵ R. Winnicki, *Każde gwałtowne zaburzenie struktury kulturowej państwa powoduje napięcia społeczne*, Ruch Narodowy, [online] <https://ruchnarodowy.net>, 28 VII 2022.

państwa mającego wpływ na sytuację Europy. Docelowo zmierzano do uzyskania pozycji mocarstwa regionalnego⁷⁶. Dwa pierwsze cele służyły działaniom defensywnym, trzeci wiązał się z planami ekspansji – głównie gospodarczej i kulturalnej.

W modelu polityki zagranicznej istotne było zrewidowanie poglądów na kwestię systemu sojuszy Polski z innymi państwami czy organizacjami międzynarodowymi. Tworzenie sojuszu kontrhegemonicznego polegało na kreowaniu wizji alternatywnego porządku świata w stosunku do dotychczasowej polskiej polityki zagranicznej. Współpracę z Federacją Rosyjską ujmowano jako jedyną poprawną drogę do zabezpieczenia interesów Polski. Na początku XXI wieku uważnie obserwowano sytuację wewnętrzną Rosji i oczekiwano, że ujawni się wola Kremla do współdziałania z Polską. Stosunkowi do wschodniego sąsiada towarzyszyły trzy założenia. Po pierwsze, spodziewano się, że układ sił międzynarodowych nie doprowadzi do powstania nowej „żelaznej kurtyny”, czyli przymusowego wepchnięcia Polski w strefę wpływów rosyjskich. Po drugie, zgłaszano obiektywne co do polityki izolacji Rosji przez państwa zachodnie. Po trzecie, dowodzono, że realne były obawy przed powstaniem „nowego Rapallo”, czyli porozumienia rosyjsko-niemieckiego ponad Polską – tak potraktowano budowę Gazociągu Północnego (Nord Stream)⁷⁷.

W argumentacji dotyczącej postrzegania Rosji jako dobrego partnera dla Polski pojawiała się kwestia trudności wewnętrznych Federacji. Zakładano, że ze względu na stan gospodarczy nie byłaby w stanie podporządkować sobie Polski; w odróżnieniu od Niemiec nie miała dostatecznego potencjału ekonomicznego, żeby skutecznie narzucić jej swoją wolę. Było to powtórzenie myśli Romana Dmowskiego o niższości cywilizacyjnej Rosji i mniejszym zagrożeniu dla Polski z jej strony niż ze strony Niemiec⁷⁸. Przypominano też dzieje II wojny światowej i wkład Rosjan w oswobodzenie Polski z rąk niemieckiego agresora⁷⁹. Wybór sojusznika był zatem zdeterminowany czynni-

⁷⁶ W 2002 roku Maciej Giertych mówił o kresie polityki Polski jako petenta na rzecz polityki Polski jako świadomego i cenionego gracza na arenie międzynarodowej. *Polityka suwerennego narodu – rozmowa z prof. Maciejem Giertychem, posłem na Sejm RP, członkiem Sejmowej Komisji Spraw Zagranicznych*, „Nowa Myśl Polska” 2002 (11 VIII). Podobne głosy pojawiły się w niektórych środowiskach narodowych i nacjonalistycznych po ingerencji rosyjskiej w Gruzji latem 2008 roku. W imperialnej polityce Rosji widziano wówczas zagrożenie dla bezpieczeństwa Polski. B. Królikowski, *Trzeźwo wobec Rosji*, „Myśl.pl” 2008, nr 12, s. 39; Oświadczenie Roberta Winnickiego z 29 IX 2017 r. w sprawie poważnego namysłu geopolitycznego dotyczącego państwa polskiego, Sejm RP, [online] https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=48&dzien=3&wyp=77&symbol=RWYSTAPIENIA_WYP&id=427, 28 X 2022.

⁷⁷ W tej sprawie na forum Parlamentu Europejskiego protestował Mirosław Piotrowski, eurodeputowany LPR. Umowę porównywano z paktem Ribbentrop–Mołotow, ale odpowiedzialnością za to, że do niego doszło, obciążano Niemcy.

⁷⁸ T. Koziello, *Myśl polityczna Ligi Polskich Rodzin (2001-2009). Narodowa wizja państwa, społeczeństwa i polityki*, Rzeszów 2017; E. Maj, *Tradycja w myśli narodowej i narodowo-katolickiej w Polsce po 1989 roku*, [w:] *Marzyciele i realiści. O roli tradycji w polskiej myśli politycznej od upadku powstania styczniowego do XXI wieku*, red. T. Sikorski, A. Wątor, Szczecin 2009, s. 677-688; B. Smolik, *Współczesne nurty polskiej myśli nacjonalistycznej – próba podziału w aspekcie kategorii „tradycji”*, „Wrocławskie Studia Politologiczne” 2016, nr 21, s. 52-66.

⁷⁹ W wypowiedziach narodowców pojawiał się wątek przywrócenia pamięci o żołnierzach Armii Czerwonej poległych w trakcie walki z Niemcami w latach 1943-1945.

kami historycznymi oraz współczesnymi, które miały skłonić klasę polityczną w Polsce do skorygowania postawy wobec wschodniego sąsiada. W programach narodowych i nacjonalistycznych powtarzały się wypowiedzi o nierzetelnym podejściu klasy politycznej w Polsce do Rosji i jej historii. Krytykowano rusofobiczną postawę kolejnych ekip rządzących państwem i oczekiwano, że Polska będzie miała udział w rozwoju Rosji. Pojawiły się ponadto żądania rewizji polityki historycznej, w której zdaniem przywódców ugrupowań narodowych kreowano obraz krzywdzący Rosjan. Chodziło o zapobieganie działaniom na rzecz restytucji hegemonizmu amerykańskiego⁸⁰. Po jego wyrugowaniu zamierzano pogłębiać wspólnotową politykę, prowadzącą do sojuszu: narodów katolickich (LPR, RN), Słowiańszczyzny (Polski Komitet Słowiański) bądź sfederowanych narodów Europy Środkowej i Wschodniej (ONR)⁸¹.

Ugrupowania narodowe tworzyły model polityki zagranicznej, zgodnie z którym Polska miała zwiększyć aktywność na forum międzynarodowym i wykazać się umiejętnościami rozwiązywania kryzysów politycznych, mediacyjnych i arbitrażowych. W założeniach programowych LPR z marca 2019 roku planowano prowadzić politykę zagraniczną w taki sposób, by Polska stała się pośrednikiem między Wschodem a Zachodem⁸²: miała objaśniać Europie Zachodniej, na czym polega specyfika rosyjskiej tożsamości narodowej, opartej na cywilizacji turańskiej, wizji „Trzeciego Rzymu” oraz myśli eurazjatyizmu⁸³. Zamierzano nie dopuścić do wepchnięcia Rosji w orbitę wpływów chińskich⁸⁴. Koncepcję zmodyfikowano po 24 lutego 2022 roku, po agresji Rosji na Ukrainę. Zarząd Główny LPR 12 marca 2022 roku zwrócił uwagę na konieczność umocowania regionalnej pozycji Polski i ugruntowania pozytywnego obrazu Polaków

⁸⁰ Robert Winnicki: *Ambasador USA w Polsce zachowuje się jak namiestnik*, „Rzeczpospolita” 2019, 14 II, [online] <https://www.rp.pl/polityka/art9453811-robert-winnicki-ambasador-usa-w-polsce-zachowuje-sie-jak-namiestnik>, 15 X 2022. Zdaniem narodowców miejscem kolizji ze skutkami hegemonicznej polityki amerykańskiej miała się stać Białoruś; rola Polski wobec niej została sprowadzona do pozycji pośrednika w cudzych interesach. *Kryzys białoruski jako punkt zwrotny*, Polski Komitet Słowiański, [online] http://komitet.org.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=62:-kryzys-bialoruski-jako-punkt-zwrotny&catid=3:aktualnosci&Itemid=7&lang=ru/, 28 X 2022. Zob. też: W. Wierzejski [i in.], *Debata o sytuacji na Białorusi w Parlamencie Europejskim z 14 września 2004 r.*, „Międzynarodowy Przegląd Polityczny” 2004, nr 5.

⁸¹ *Polska Jutra. Deklaracja Ideowa Obozu Narodowo-Radykalnego*, Obóz Narodowo-Radykalny, [online] <https://www.onr.com.pl/deklaracja-ideowa/>, 21 X 2022.

⁸² *Aneks do programu*, Liga Polskich Rodzin, [online] <http://www.lpr.pl/pl/2019/03/10/aneks-do-programu-lpr/>, 24 X 2022; A. Andruszkiewicz, *Gdybym nie wierzył*, „Polityka Narodowa” 2016, nr 15; D. Kaczmarek, *Europa pomiędzy Wschodem i Zachodem*, „W Pół Drogi. Pismo Idei Nacjonalistycznej” 2018, nr 1.

⁸³ F. Koneczny, *Cywilizacja turańska Rosji*, oprac. M. Giertych, Komorów [2020]; *Polska między Wschodem a Zachodem. Co z Ukrainą?*, „Polityka Narodowa” 2022, nr 27. Na temat wizji Rosji i Moskwy jako „Trzeciego Rzymu”, zmodernizowanej przez słowianofilstwo, pansławizm i eurazjatyzm, zob. A. Nowak, *Powrót „Imperium Zła”. Ideologie współczesnej Rosji. ich twórcy i krytycy (1913-2023)*, Kraków 2023.

⁸⁴ Przywołano konotacje historyczne: *Wydaje się, że rola Polski może być podobna do tej z roku 1914, kiedy udało się utrzymać Rosję w antyniemieckiej koalicji*. Zob. *Aneks do programu...*

w świecie poprzez docenienie ich poświęcenia, gościnności i ofiarności podczas organizowania pomocy dla ukraińskich uchodźców wojennych⁸⁵.

Ugrupowania narodowe i nacjonalistyczne były zgodne, że suwerenność narodowa oraz nienaruszalność terytorialna Polski są zagrożone wskutek działalności UE, która ich zdaniem kierowała się interesami niemieckimi, rozbijała kontynent na euroregiony, sprzyjała niekontrolowanej imigracji i próbowała narzucić kwotową relokację ludności napływowej. Wadliwą politykę imigracyjną postrzegano jako jedną z przyczyn osłabiania Europy chrześcijańskiej i narodowej⁸⁶. Unia Europejska była instytucją, która wzbudzała nieufność środowisk narodowych i nacjonalistycznych, ale stosunek do niej ewoluował. W początkach istnienia LPR zadawano pytania o rodowód przywódców UE, sugerując ich powiązania z postkomunistami. Po wejściu Polski do UE przywódcy tej partii podjęli działania adaptacyjne – wzięli udział w walce o mandaty europarlamentarzystów i wskutek wyborów 13 czerwca 2004 roku stworzyli drugą po PO reprezentację polityczną z Polski do Parlamentu Europejskiego⁸⁷. Wraz z dochodzeniem do przekonania, że UE nie stała się europaństwem, nie spowodowała zaniku granic państw narodowych ani nie zniszczyła ich tożsamości prawno-politycznej i kultury narodowej, zmienił się stosunek LPR do UE. Zamierzano ją wykorzystać do realizacji interesów polskich⁸⁸. Krytykowano partię rządzącą za prowadzenie polityki konfliktującej RP z innymi państwami i za doprowadzenie do izolacji Polski na arenie międzynarodowej. Natomiast radykalne stanowisko wobec UE zachowały RN oraz Polski Komitet Słowiański, Narodowe Odrodzenie Polski i ONR. W ich programach niezmiennie pozostało dążenie do wyjścia Polski z UE; powtarzał się w nich pogląd o nieuchronności wyzwolenia się spod „dyktatu Brukseli”. Przekonywano, że dopóki to nie nastąpi, Polska nie będzie w pełni suwerenna⁸⁹.

⁸⁵ Zarząd Główny LPR w sprawie agresji Rosji na Ukrainę, Liga Polskich Rodzin, 12 III 2022, [online] <https://e-lpr.pl/zarzad-glowny-lpr-w-sprawie-agresji-rosji-na-ukraine>, 17 VIII 2022.

⁸⁶ W tej kwestii politycy RN wyrażali pełne poparcie dla rządu Zjednoczonej Prawicy, uznając, że Polska stała się obiektem ataku działań, które są zaplanowane i realizowane konsekwentnie przy obojętności części otoczenia międzynarodowego. Wypowiedź Krzysztofa Bosaka z 9 XI 2021 r. w debacie nad informacją rządu w sprawie sytuacji na granicy polsko-białoruskiej i podejmowanych działań, Sejm RP, [online] https://www.sejm.gov.pl/sejm9.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=41&dzien=1&wy-p=11&symbol=RWYSTAPIENIA_WYP&id=033, 11 X 2022.

⁸⁷ Polska winna mieć przedstawicieli, którzy twardo stawiają polski interes narodowy w Brukseli. Obrona tego polskiego interesu, polskich spraw będzie zadaniem parlamentarzystów w Parlamencie Europejskim. Wypowiedź Romana Giertycha z 27 VIII 2003 r. w debacie przy pierwszym czytaniu rządowego projektu ustawy o wyborze członków Parlamentu Europejskiego, Sejm RP, [online] <https://www.sejm.gov.pl/>, 25 X 2022.

⁸⁸ W marcu 2019 roku zauważono, że jeżeli Europa Zachodnia może odgrywać jakąś rolę, to jedynie, jako członek paktu NATO oraz jako reprezentant i praktyk cywilizacji łacińskiej sprawdzanej w sprawiedliwym rozwiązywaniu ewentualnych i narastających konfliktów. Takie stanowisko oznaczało, że kierownictwo LPR przeszło na pozycje pronijne i pronatowskie. *Aneks do programu...*

⁸⁹ Uchwała Kongresu Ruchu Narodowego, Warszawa, 2 X 2021, [online] <https://ruch-narodowy.pl/2021/10/08/uchwala-kongresu-ruchu-narodowego/>, 2 X 2022.

UWAGI KOŃCOWE

Racja stanu jako determinanta kształtowania modelu polityki zagranicznej Polski spełniła funkcję kategorii analitycznej w badaniach współczesnej myśli politycznej. Wpłynęła na wybór trybu organizowania myślenia o principiach państwa. Teorie stworzone przez wybrane podmioty polityczne oscylowały wokół dwóch modeli polityki zagranicznej: modelu kooperacji oraz modelu rywalizacji. Nie zawsze były formułowane w sposób rozłączny; ich zastosowanie uzależniano od oceny bieżącej sytuacji politycznej w przestrzeni między Wschodem a Zachodem. Dla części twórców współczesnej myśli politycznej, szczególnie z centrowej i prawicowej (narodowej, katolicko-narodowej, konserwatywno-narodowej) strony życia politycznego w Polsce, aktualne pozostało myślenie w kategoriach *ex oriente lux, ex occidente lex*.

Rozważania na temat modelu polityki zagranicznej prowadzą do czterech wniosków:

1. We współczesnej polskiej myśli politycznej istniał konsensus w pięciu kwestiach: podporządkowania polityki zagranicznej racji stanu, związku polityki zagranicznej z polityką wewnętrzną (z zastrzeżeniem, że polityka zagraniczna nie była jedynie funkcją polityki wewnątrz krajowej), nieodzownej podmiotowości polskiej polityki zagranicznej, głównych celów (bezpieczeństwo, podmiotowość) i kierunków polityki zagranicznej (sąsiedzki, europejski, transatlantycki, globalny) oraz wartości ważnych dla ładu światowego (solidarność, wolność, demokracja).
2. Z analizy źródeł myśli politycznej można wnioskować, że partie polityczne oscylowały między realistycznym a liberalnym (idealistycznym) oglądem rzeczywistości międzynarodowej.
3. Przedmiot polemiki stanowiły najczęściej kwestie doboru instrumentów polityki zagranicznej. Zazwyczaj chodziło o różne rozłożenie akcentów i hierarchię priorytetów polityki zagranicznej. Wspólna była gotowość do nakładania na siebie (niekiedy też przenikania) wizji działań taktycznych, operacyjnych i strategicznych. Każdorazowo ich celem była maksymalizacja zysków w polityce zagranicznej Polski.
4. W modelu polityki zagranicznej poszczególnych podmiotów myśli politycznej w Polsce wykorzystane zostały atrybuty: środowiska politycznego, wytwarzającego konkretny nurt myśli politycznej, systemu zarządzania instytucjami publicznymi, kreującymi stosunki wewnętrzne i zewnętrzne państwa, oraz wizji wspólnoty państw i narodów na linii Wschód–Zachód, z zastosowaniem wewnętrznej logiki wyboru kierunków polityki międzynarodowej. Wśród spraw, które nie podlegały negocjacji, znajdowały się kwestie bezpieczeństwa Polski, stabilizowania jej pozycji w stosunkach zewnętrznych, kształtowania warunków do rozwoju państwa i narodu oraz budowania trwałych i stabilnych sojuszy.

BIBLIOGRAFIA

- II Debata czasopisma „Myśl Polityczna. Political Thought” pt. Polityka wschodnia we współczesnej polskiej myśli politycznej*, „Myśl Polityczna” 2020, nr 4.
- IV Rzeczpospolita – Sprawiedliwość dla Wszystkich. Program Prawa i Sprawiedliwości z 2005 roku*, Warszawa 2005.
- Andruszkiewicz A., *Gdybym nie wierzył*, „Polityka Narodowa” 2016, nr 15.
- Aneks do programu*, Liga Polskich Rodzin, [online] <http://www.lpr.pl/pl/2019/03/10/aneks-do-programu-lpr/>.
- Bezpieczeństwo i współpraca*, Lewica, 24 II 2023, [online] <https://klub-lewica.org.pl/aktualnosci/2457-kompleksowy-plan-wzmocnienia-bezpieczenstwa-polski-konwencja-bezpieczenstwo-i-wspolpraca>.
- Bezpieczna Polska w zjednoczonej Europie*, Lewica, 23 IV 2022, [online] <https://lewica.org.pl/aktualnosci/7574-bezpieczna-polska-w-zjednoczonej-europie-lewica-prezentuje-postulaty-wzmacniajace-bezpieczenstwo-polek-i-polakow>.
- Bieleń S., *Polityka w stosunkach międzynarodowych*, Warszawa 2010.
- Blisko ludzkich spraw. Deklaracja wyborcza PSL*, Warszawa 2015.
- Buzan B., Little R., *Systemy międzynarodowe w historii świata*, przeł. E. Brzozowska, Warszawa 2011.
- Cassata P., *Polish Foreign Minister Radosław Sikorski Talks to Council*, Atlantic Council, 19 XI 2008, [online] <https://www.atlanticcouncil.org/commentary/transcript/transcript-polish-foreign-minister-radoslaw-sikorski-talks-to-council/>.
- Cimek G., *Kryzys białoruski jako punkt zwrotny*, Polski Komitet Słowiański, [online] http://komitet.org.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=62:kryzys-bialoruski-jako-punkt-zwrotny&catid=3:aktualnosci&Itemid=7&lang=ru/.
- Cimoszewicz W., *Polska racja stanu a nowe środowisko międzynarodowe*, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej” 2003.
- Czaputowicz J., *Mapa współczesnego realizmu: realizm klasyczny, neorealizm, realizm neoklasyczny*, [w:] *Teoria realizmu w nauce o stosunkach międzynarodowych. Założenia i zastosowania badawcze*, red. E. Haliżak, J. Czaputowicz, Warszawa 2014.
- Czaputowicz J., *Teorie stosunków międzynarodowych. Krytyka i systematyzacja*, Warszawa 2007.
- Czas na zmianę... Program społeczno-gospodarczy PSL*, Warszawa 2001.
- Dokumenty programowe i ideowe Kongresu Założycielskiego Prawa i Sprawiedliwości*, Falenty 2001.
- Europa solidarnych narodów. Program polityki europejskiej Prawa i Sprawiedliwości*, Warszawa 2004.
- Frisk A., Kornat M., Stemplowski R., *Dwie epoki. O celach w polskiej polityce zagranicznej 1918-1939 i 1989-2015*, Warszawa 2020.
- Gawkowski: Niech Morawiecki i Ziobro idą na dobrą wodę. My im postawimy*, Interia, 7 V 2023, [online] <https://m.interia.pl/interia-tv/video,vId,3315058>.
- Giertych M., *Quo vadis Europa?*, Bruksela 2009.

- Godne życie, sprawiedliwa i nowoczesna Polska. Deklaracja ideowo-programowa SLD*, Warszawa 2015.
- Grosse T.G., *Polska myśl polityczna dotycząca współpracy w regionie Europy Środkowo-Wschodniej*, „Myśl Polityczna. Political Thought” 2020, nr 1.
- Grott B., *Tradycjonalizm i modernizm w polskim nacjonalizmie*, [w:] *Narodowa Demokracja XIX-XXI wiek (konceptje – ludzie – działalność)*, red. T. Sikorski, A. Wątor, Szczecin 2008.
- Habowski M., *Platforma Obywatelska wobec zagadnień polityki zagranicznej*, [w:] *Polityka zagraniczna Polski w latach 2004-2011. Struktury, konceptje, sąsiedzi, Izrael*, red. M.S. Wolański, Polkowice 2013.
- Haliżak E., *Liberalna teoria polityki zagranicznej i jej analityczne zastosowanie*, „Stosunki Międzynarodowe” 2016, vol. 52, nr 2, <https://doi.org/10.7366/020909612201601>.
- Informacja ministra spraw zagranicznych o podstawowych kierunkach polityki zagranicznej Polski w 2002 r., Sejm RP, [online] <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata4.nsf/main/1E5E3010>.
- Informacja ministra spraw zagranicznych o założeniach polskiej polityki zagranicznej w 2014 roku, Sejm RP, [online] <https://www.sejm.gov.pl/Sejm7.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=67&dzien=2&wyp=83&view=2>.
- Informacja ministra spraw zagranicznych o założeniach polskiej polityki zagranicznej w 2011 roku, Sejm RP, [online] <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata6.nsf/main/4135130F>.
- Informacja ministra spraw zagranicznych o zadaniach polskiej polityki zagranicznej w 2023 roku, Sejm RP, [online] <https://www.sejm.gov.pl/Sejm9.nsf/komunikat.xsp?documentId=ED6FB84A24918883C1258990002EC43A>.
- Jutro bez obaw. SLD. Program dla Polski*, Warszawa 2011.
- Kaczmarek D., *Europa pomiędzy Wschodem i Zachodem*, „W Pół Drogi. Pismo Idei Nacjonalistycznej” 2018, nr 1.
- Kaczyński J., *Silna Polska w świecie*, „Nasz Dziennik” 2010, nr 305 (31 XII).
- Kłótnia polska: rozmowa A. Michnika i P. Smoleńskiego z L. Millerem*, „Gazeta Wyborcza” 2002, nr 144 (22–23 VI).
- Koneczny F., *Cywilizacja turańska Rosji*, wyb. M. Giertych, Komorów [2020].
- Kowal P., Ukielski P., *Ćwierć wieku polskiej polityki zagranicznej (1989-2014)*, „Horyzonty Polityki” 2014, vol. 5, nr 11.
- Koziello T., *Myśl polityczna Ligi Polskich Rodzin (2001-2009). Narodowa wizja państwa, społeczeństwa i polityki*, Rzeszów 2017.
- Królikowski B., *Trzeźwo wobec Rosji*, „Myśl.pl” 2008, nr 12.
- Kuźniar R., *Przepisy na politykę*, rozm. M. Nocuń, „Tygodnik Powszechny” 2013, nr 38 (30 IX, dod. *Polska się liczy*).
- Lewandowski w *Gościu Wydarzeń*, Polsat News, 7 V 2021, [online] https://www.polsatnews.pl/wideo-program/gosc-wydarzen-robert-lewandowski_6790016/.
- Lewica dla Polski. Materiał opracowany z okazji Kongresu Polskiej Lewicy przez Radę Polityczno-Programową Sojuszu Lewicy Demokratycznej z udziałem partii, organizacji i związków zawodowych, które zadeklarowały udział w Kongresie Lewicy Polskiej*, Warszawa [2013].
- Lorot P., *Histoire de la géopolitique*, Paris 1995.
- Luttwak E., *Turbokapitalizm. Zwycięzcy i przegrani światowej gospodarki*, przeł. E. Kania, Wrocław 2000.

- Łączymy Polaków. Program wyborczy PSL/Koalicja Polska*, Warszawa 2019.
- Łoś-Nowak T., *Interesy narodowe i międzynarodowe*, [w:] *Współczesne stosunki międzynarodowe*, red. T. Łoś-Nowak, Wrocław 1997.
- Maj C., Maj E., *Narodowe ugrupowania polityczne w Polsce 1989-2001*, Lublin 2007.
- Maj E., *Tradycja w myśli narodowej i narodowo-katolickiej w Polsce po 1989 roku*, [w:] *Marzyciele i realności. O roli tradycji w polskiej myśli politycznej od upadku powstania styczniowego do XXI wieku*, red. T. Sikorski, A. Wątor, Szczecin 2009.
- Maj E., *Wielonurtowość myśli nacjonalistycznej w Polsce współczesnej*, [w:] *Idee w procesie kształtowania współczesnej rzeczywistości polskiej. Nacjonalizm*, red. E. Maj, M. Mikołajczyk, M. Śliwa, Kraków 2010.
- Międzymorze a sarmatyzm*, Obóz Narodowo-Radykalny, [online] <https://www.kierunki.info.pl/nacjonalizm-międzymorze-sarmatyzm-2>.
- Miller L., *Blairyzacja Polski. Wiara w prymat polityki nad gospodarką nie znajdzie w Polsce rzesz wyznawców*, „Wprost” 2006, nr 11 (19 III).
- Misja kijowska: rozmowa A. Krzemińskiego i M. Ostrowskiego z A. Kwaśniewskim*, „Polityka” 2004, nr 51 (18 XII).
- Nadzwyczajny IX Kongres PSL. Deklaracja ideowa Polskiego Stronnictwa Ludowego*, [online] http://www.psl.pl/upload/pdf/dokumenty/deklaracja_ideowa_1_.pdf.
- Naród, Państwo, Człowiek, Środowisko. Wizja, misja i priorytety programowe Polskiego Stronnictwa Ludowego. VIII Kongres Polskiego Stronnictwa Ludowego*, Warszawa 2004.
- Następny krok. Razem. Program wyborczy 2011*, Warszawa 2011.
- Nie bądźmy buńczuczni wobec Rosji mówi Krzysztof Bosak, poseł Konfederacji*, „Sieci” 2017, nr 46 (18-24 XI).
- Niepodległość, zależność, suwerenność. Problematyka zagraniczna w najnowszej polskiej myśli politycznej*, red. W. Paruch, K. Trembicka, Lublin 2007.
- Nowak A., *Powrót „Imperium Zła”. Ideologie współczesnej Rosji, ich twórcy i krytycy (1913-2023)*, Kraków 2023.
- Nowoczesna, solidarna, bezpieczna Polska. Program Prawa i Sprawiedliwości z 2009 roku*, Kraków 2009.
- Oświadczenie Roberta Winnickiego z 29 IX 2017 r. w sprawie poważnego namysłu geopolitycznego dotyczącego państwa polskiego, Sejm RP, [online] <https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=25&dzien=2&wyp=125&view=3>.
- Oświadczenie Roberta Winnickiego z 14 IX 2016 r. w sprawie kolejnej rezolucji wydanej przez Parlament Europejski przeciwko Polsce, przeciwko polskiej suwerenności, przeciwko polskiej demokracji, przeciwko wyborom, jakich dokonał suweren w postaci polskiego narodu, polskiego społeczeństwa podczas ostatnich wyborów, rezolucji przeciwko prawu do rządzenia po swojemu, tak jak chcą Polacy, Sejm RP, [online] <https://www.sejm.gov.pl/>.
- Państwo dla obywateli. Program rządzenia 2005-2009*, red. J. Rokita, S. Kawalec, Warszawa 2005.
- Paruch W., *„Gościńce trwałe i wieczne” zamiast „olbrzymich głazów samotnych”: neorealizm w myśli politycznej Prawa i Sprawiedliwości*, [w:] *W kręgu wyobrażeń zbiorowych. Polityka, władza, społeczeństwo*, red. A. Dubicki, M. Reksć, A. Sepkowski, Łódź 2019.

- Paruch W., *Realizm i wartości. Prawo i Sprawiedliwość o polityce zagranicznej*, Lublin 2021, <https://doi.org/10.36874/M21443>.
- Paruch W., *W obronie interesów narodowych i tożsamości politycznej Europy Środkowo-Wschodniej. Eurorealizm w myśli politycznej Prawa i Sprawiedliwości*, [w:] „Rodzinna Europa”. *Europejska myśl polityczno-prawna u progu XXI wieku*, red. P. Fiktus, H. Malewski, M. Marszał, Wrocław 2015.
- Paruch W., Trembicka K., *Typologia systemów bezpieczeństwa w XIX i XX wieku*, Lublin 1996.
- Pawłuszko T., *The Foreign Policy of Poland and the Problem of Political Rationale*, „Teoria Polityki” 2022, nr 6, <https://doi.org/10.4467/25440845TP.22.011.16307>.
- Pieńkowski M., *A. Jarubas: Z Rosją bez emocji i uprzedzeń*, „Rzeczpospolita” 2015, 12 II, [online] <https://www.rp.pl/kraj/art11981471-z-rosja-bez-emocji-i-uprzedzen>.
- Pietras J., *Polityka zagraniczna państwa*, [w:] *Współczesne stosunki międzynarodowe*, red. T. Łoś-Nowak, Wrocław 1997.
- Piwnicki G., *Syndrom reintegracji w stosunkach Polski z Unią Europejską po roku 2015*, „Środkowo-europejskie Studia Polityczne” 2017, nr 3.
- Polexit. *Bezpieczne wyjście awaryjne. Dokument programowy Ruchu Narodowego*, Warszawa, 1 V 2019, [online] https://ruch-narodowy.pl/wp-content/uploads/2021/05/PolExit-Bezpieczne-wyjście-awaryjne-ver1_2.pdf.
- Polityka suwerennego narodu – rozmowa z prof. Maciejem Giertychem, posłem na Sejm RP, członkiem Sejmowej Komisji Spraw Zagranicznych*, „Nowa Myśl Polska” 2002 (11 VIII).
- Polska Jutra. Deklaracja Ideowa Obozu Narodowo-Radykalnego*, [online] <https://www.onr.com.pl/deklaracja-ideowa/>.
- Polska między Wschodem a Zachodem. Co z Ukrainą?*, „Polityka Narodowa” 2022, nr 27.
- Polska nowoczesna i liberalna. Postulaty programowe Nowoczesnej*, [online] <https://nowoczesna.org/program/>.
- Polska polityka zagraniczna. Kontynuacja czy zerwanie? Dyskusja z udziałem polityków, ekspertów i dziennikarzy*, red. P. Kosiewski, Warszawa 2004.
- Polska Przyszłości. Program Platformy Obywatelskiej*, Warszawa 2015.
- Polska–Rosja. Pięć kroków*, Blog polityczny Wojciecha Olejniczaka, 8 IV 2010, [online] <https://www.salon24.pl/u/olejniczak/168207,polska-rosja-piec-krokow>.
- Polski model państwa dobrobytu. Program Prawa i Sprawiedliwości z 2019 roku*, Warszawa 2019.
- Prezydent Duda: Rosja nie jest naszym wrogiem*, „Do Rzeczy” 2019, 5 XII, [online] <https://dorzeczy.pl/kraj/122547/prezydent-duda-rosja-nie-jest-naszym-wrogiem.html>.
- Priorytety polskiej polityki zagranicznej 2012-2016*, Warszawa 2012.
- Program Prawa i Sprawiedliwości z 2003 roku*, Warszawa 2003.
- Przedstawienie przez prezesa Rady Ministrów programu działania Rady Ministrów z wnioskiem o udzielenie jej wotum zaufania w dniu 23 XI 2007 r.*, Sejm RP, [online] [https://orka2.sejm.gov.pl/StenoInter6.nsf/0/6372FE4B9619C127C125739D0053E245/\\$file/2_a_ksiadzka.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/StenoInter6.nsf/0/6372FE4B9619C127C125739D0053E245/$file/2_a_ksiadzka.pdf).
- Przywróćmy normalność, wygrajmy przyszłość. Program wyborczy Sojuszu Lewicy Demokratycznej i Unii Pracy*, [w:] *Wybory 2001. Partie i ich programy*, red. I. Słodkowska, Warszawa 2002.

- PSL o sankcjach wobec Rosji: Polityczne – tak, gospodarcze – nie, „Dziennik Gazeta Prawna” 2017, 12 X, [online] <https://biznes.gazetaprawna.pl/artykuly/1077573,psl-o-sankcjach-wobez-rosmi.html>.
- Radosław Sikorski: *Putin to nie Stalin, trzeba z nim rozmawiać*, oprac. B. Goluch, Wirtualna Polska, 2 I 2020, [online] <https://wiadomosci.wp.pl/radoslaw-sikorski-putin-to-nie-stalin-trzeba-z-nim-rozmawiac-6463454912706689a>.
- Reeves Ch., *The Jagiellonian Idea and Poland's Eastern Policy: Historical Echoes in Today's Approach*, „Politeja” 2017, vol. 14, no. 6, <https://doi.org/10.12797/Politeja.14.2017.51.08>.
- Robert Winnicki: *Ambasador USA w Polsce zachowuje się jak namiestnik*, „Rzeczpospolita” 2019, 14 II, [online] <https://www.rp.pl/polityka/art9453811-robert-winnicki-ambasador-usa-w-polsce-zachowuje-sie-jak-namiestnik>.
- Rosja w polskiej myśli politycznej XX-XXI wieku*, red. A. Lewandowski, W. Wojdyło, G. Radomski, Toruń 2013.
- Sanecka-Tyczyńska J., *Państwo obywatelskie i wspólnota polityczna. Studium o myśli politycznej Prawa i Sprawiedliwości*, Lublin 2011.
- Sanecka-Tyczyńska J., *Racja stanu we współczesnej polskiej myśli politycznej 2001-2015*, Lublin 2018.
- Sikorski R., *Doktryna Sikorskiego: stalowa dłoń w jedwabnej rękawiczce*, rozm. M. Karnowski, „Dziennik. Polska, Europa, Świat” 2008, nr 285 (6 XII, dod. *Magazyn Dziennika*).
- Sikorski R., *Lekcje historii, modernizacja i integracja*, „Gazeta Wyborcza” 2009, nr 202 (29 VIII).
- Sikorski R., *Wystąpienie marszałka Radosława Sikorskiego na Uniwersytecie Harvarda 20 listopada 2014 roku*, „Polityka” 2014, 21 XI, [online] <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/swiat/1600177,1,wystapienie-marszalka-radoslaw-sikorskiego-na-uniwersytecie-harvarda.read>.
- Sikorski i Lawrow za ożywieniem relacji Polski i Rosji*, 2 IX 2010, [online] <https://www.money.pl/archiwum/wiadomosci/pap/artukul/sikorski;i;lawrow;za;ozywieniem;relacji;polski;i;rosji,39,0,669479.html>.
- Silna Polska, odnowiony Zachód. Dyplomacja w służbie obywatelom. Program polityki zagranicznej Platformy Obywatelskiej*, Warszawa 2019.
- Silna Polska w Europie. Polityka europejska Prawa i Sprawiedliwości*, Warszawa 2003.
- Siła polskości! Program samorządowy Ruchu Narodowego*, Warszawa, 1 IX 2018, [online] <https://ruch-narodowy.pl/wp-content/uploads/2021/05/Program-Samorzadowy-Ruchu-Narodowego.pdf>.
- Słowiańska Alternatywa*, Polski Komitet Słowiański, [online] http://komitet.org.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=58%3Aslowianskaalternatywa&catid=3%3AAktualnosci&Itemid=7&lang=pl.
- Smolik B., *Naród we współczesnej polskiej myśli nacjonalistycznej. Problematyka narodu w ujęciu głównych nurtów polskiego nacjonalizmu w latach 1989-2004*, Kraków 2017.
- Smolik B., *Współczesne nurty polskiej myśli nacjonalistycznej – próba podziału w aspekcie kategorii „tradycji”*, „Wrocławskie Studia Politologiczne” 2016, vol. 21, <https://doi.org/10.19195/1643-0328.21.4>.

- Strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2007.
- Strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 2003 roku*, Warszawa 2003.
- Świat wokół Rzeczypospolitej. Problematyka zagraniczna w polskiej myśli politycznej w pierwszej połowie XX wieku*, red. W. Paruch, K. Trembicka, Lublin 2007.
- Tejkowski B., *W obronie Polski, w obronie Słowiańszczyzny*, Warszawa 2011.
- Tokarz G., *Ruch narodowy w Polsce w latach 1989-1997*, Wrocław 2002.
- Tomasiewicz J., *Ugrupowania neoendekie w III Rzeczypospolitej*, Toruń 2003.
- Trembicka K., *Lewica o polskiej polityce wschodniej w XXI wieku*, „Przegląd Sejmowy” 2023, nr 3, <https://doi.org/10.31268/PS.2023.168>.
- Trembicka K., *Lewica parlamentarna wobec polityki historycznej w debacie publicznej w III Rzeczypospolitej*, „Przegląd Sejmowy” 2022, nr 3, <https://doi.org/10.31268/PS.2022.116>.
- Trembicka K., *Lewicowa krytyka polityki historycznej w Polsce w XXI wieku – wybrane zagadnienia*, [w:] *Wokół historii (i) komunikacji. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Włodzimierzowi Michowi z okazji czterdziestolecia pracy naukowej*, red. J. Nowak, L. Pokrzycka, Lublin 2022.
- Turkowski A., *Polska polityka zagraniczna po wyborach. Możliwe scenariusze*, Centrum Stosunków Międzynarodowych, Komentarz 5/2015, [online] <https://csm.org.pl/wp-content/uploads/2015/05/A.-Turkowski-Polska-polityka-zagraniczna-po-wyborach.-Moliwe-scenariusze.pdf>.
- Tusk: *większa obecność NATO także w Polsce niezbędna*, Wirtualna Polska, 2 IV 2014, [online] <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Tusk-wieksza-obecnosc-NATO-niezbjedna-takze-w-Polsce-3095080.html>.
- Twoja Polska. Program Koalicji Obywatelskiej*, Warszawa 2019.
- Uchwała Kongresu Ruchu Narodowego*, Warszawa, 2 X 2021, [online] <https://ruch-narodowy.pl/2021/10/08/uchwala-kongresu-ruchu-narodowego/>.
- Waingertner P., *Międzymorze. Wizja, iluzja czy... racja stanu? Z dziejów polskiej myśli i praktyki politycznej*, Łódź 2022, <https://doi.org/10.18778/8331-090-9>.
- Wicha T., *Absens carens. Studium o polityce zagranicznej Polski w myśli politycznej Prawa i Sprawiedliwości (2001-2011)*, Lublin 2021.
- Wielomski A., *Koncepcje schyłku myśli politycznej we współczesnej politologii*, „Doctrina. Studia społeczno-polityczne” 2006-2007, nr 3-4.
- Wierzejski W. [i in.], *Debata o sytuacji na Białorusi w Parlamencie Europejskim z 14 września 2004 r.*, „Międzynarodowy Przegląd Polityczny” 2004, nr 5.
- Winnicki R., *Każde gwałtowne zaburzenie struktury kulturowej państwa powoduje napięcia społeczne*, Ruch Narodowy, [online] <https://ruchnarodowy.net>.
- Wiśniewski B., *Teoria demokratycznego pokoju*, [w:] *Teorie i podejścia badawcze w nauce o stosunkach międzynarodowych*, red. R. Zięba, S. Bieleń, J. Zając, Warszawa 2015.
- Wobec wojny na Ukrainie*, „Szczerbiec. Na szlaku Idei” 2022, nr 162-163.
- Wypowiedzi Józefa Oleksego z 22 I 2003 r. w debacie po informacji rządu na temat polskiej polityki zagranicznej w 2003 roku oraz z 21 I 2005 r. w debacie po informacji ministra spraw zagranicznych o zadaniach polskiej polityki zagranicznej w 2005 roku, Sejm RP, [online] <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata4.nsf/main/0327974D/>.

- Wypowiedź Bogdana Klich z 14 XI 2003 r. na posiedzeniu Komisji Spraw Zagranicznych nr 132, [online] <https://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/F9DE3DDE19DB91EDC1256DEA0038E9D2?OpenDocument>.
- Wypowiedź Krzysztofa Bosaka z 9 XI 2021 r. w debacie nad informacją rządu w sprawie sytuacji na granicy polsko-białoruskiej i podejmowanych działań, Sejm RP, [online] https://www.sejm.gov.pl/sejm9.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=41&dzien=1&wyp=11&symbol=RWYSTAPIENIA_WYP&id=033.
- Wypowiedź Rafała Trzaskowskiego z 21 III 2018 r. po informacji ministra spraw zagranicznych o zadaniach polskiej polityki zagranicznej w 2018 roku, Sejm RP, [online] https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=60&dzien=2&wyp=11&symbol=RWYSTAPIENIA_WYP&id=407.
- Wypowiedź Romana Giertycha z 27 VIII 2003 r. w debacie przy pierwszym czytaniu rządowego projektu ustawy o wyborze członków Parlamentu Europejskiego, Sejm RP, [online] <https://www.sejm.gov.pl/>.
- Wypowiedź Tadeusza Iwińskiego z 15 II 2006 r. w debacie po informacji ministra spraw zagranicznych o zadaniach polskiej polityki zagranicznej w 2006 r., Sejm RP, [online] <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata5.nsf/main/3525EDCE>.
- Wypowiedź Tadeusza Iwińskiego z 29 III 2012 r. po informacji ministra spraw zagranicznych o założeniach polskiej polityki zagranicznej w 2012 r., Sejm RP, [online] https://www.sejm.gov.pl/Sejm7.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=11&dzien=2&wyp=16&type=P&symbol=WYPOWIEDZ_POSLA&id=134.
- Wystąpienia Tadeusza Iwińskiego z 28 VIII 2014 r. w dyskusji nad projektem ustawy o zmianie ustawy o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej, Sejm RP, [online] <https://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=73&dzien=2&wyp=>.
- Wystąpienie ministra spraw zagranicznych A.D. Rotfelda z 21 I 2005 r. z informacją rządu na temat polskiej polityki zagranicznej w 2005 r., Sejm RP, [online] <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata4.nsf/main/53CA9313>.
- Wystąpienie Leszka Millera z 8 V 2014 r. w dyskusji po informacji ministra spraw zagranicznych o polityce zagranicznej Polski w 2014 r., Sejm RP, [online] <https://www.sejm.gov.pl/>.
- Wystąpienie Macieja Koniecznego z 13 IV 2023 r. w debacie nad informacją ministra spraw zagranicznych o zadaniach polskiej polityki zagranicznej w 2023 roku, Sejm RP, [online] <https://www.sejm.gov.pl/Sejm9.nsf/komunikat.xsp?documentId=ED6FB84A24918883C1258990002EC43A>.
- Wystąpienie Pana Ministra R. Sikorskiego na naradzie ambasadorów podczas sesji poświęconej Rosji (2 IX 2010), Ministerstwo Spraw Zagranicznych, [online] https://msz.gov.pl/pl/p/msz_pl/aktualnosci/sikorski-na-naradzie-ambasadorow/2.09.10/Type=1225.
- Wystąpienie Tadeusza Iwińskiego z 21 I 2005 r. w debacie po informacji ministra spraw zagranicznych o zadaniach polskiej polityki zagranicznej w 2005 roku, Sejm RP, [online] <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata4.nsf/main/440FB492>.
- Założenia programowe*, Liga Polskich Rodzin, [online] <https://e-lpr.pl/zalozenia-programowe/>.
- Zarząd Główny LPR w sprawie agresji Rosji na Ukrainę*, Liga Polskich Rodzin, 12 III 2022, [online] <https://e-lpr.pl/zarząd-główny-lpr-w-sprawie-agresji-rosji-na-ukrainie/>.
- Zdrowie. Praca. Rodzina. Program Prawa i Sprawiedliwości*, Warszawa 2014.

Prof. dr hab. Ewa MAJ – profesor nauk humanistycznych, pracuje w Instytucie Nauk o Komunikacji Społecznej i Mediach na Wydziale Politologii i Dziennikarstwa Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, kierownik Katedry Komunikacji Politycznej. Zainteresowania badawcze: myśl polityczna, komunikowanie polityczne, historia prasy.

Dr hab. Joanna SANECKA-TYCZYŃSKA – profesor w Instytucie Nauk o Polityce i Administracji w Katedrze Teorii i Metodologii Nauk o Polityce i Administracji na Wydziale Politologii i Dziennikarstwa Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Zainteresowania badawcze: myśl polityczna, racja stanu, polityka zagraniczna RP.

Prof. dr hab. Krystyna TREMBICKA – profesor nauk społecznych, pracuje w Instytucie Nauk o Polityce i Administracji na Wydziale Politologii i Dziennikarstwa Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, kierownik Katedry Teorii i Metodologii Nauk o Polityce i Administracji. Zainteresowania badawcze: myśl polityczna, polityka zagraniczna RP, systemy bezpieczeństwa, systemy polityczne.

Dr Tomasz WICHA – doktor nauk społecznych w dyscyplinie nauki o polityce i administracji; pracuje w Instytucie Nauk o Polityce i Administracji w Katedrze Teorii i Metodologii Nauk o Polityce i Administracji na Wydziale Politologii i Dziennikarstwa Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Absolwent Akademii Dyplomatycznej w Ministerstwie Spraw Zagranicznych RP, urzędnik mianowany w służbie cywilnej; Master of Science in Professional Communication and Business Management – Clark University. Zainteresowania badawcze: decydowanie polityczne, polityki publiczne w praktyce, dyskurs polityczny, myśl polityczna, konflikt polityczny.